

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jerneja Javornik

Vloga družinske politike v reproduktivnih odločitvah ljudi

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jerneja Javornik

Mentorica: red. prof. dr. Alenka Švab

Vloga družinske politike v reproduktivnih odločitvah ljudi

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

Zahvaljujem se staršem in vsem bližnjim za spodbudo in podporo pri študiju!

Zahvaljujem se tudi mentorici red. prof. Alenki Švab za vse nasvete in pomoč pri pisanju magistrske naloge!

Vloga družinske politike v reproduktivnih odločitvah ljudi

POVZETEK

V magistrski nalogi bomo obravnavali družinsko politiko v Sloveniji, pri čemer bomo izhajali iz temeljnih dokumentov oz. ukrepov, ki jo definirajo. Družinske politike so sestavljene iz različnih ukrepov na različnih področjih, med seboj so komplementarne in lahko tvorijo koherenten sistem družinske politike, lahko pa delujejo nepovezano in netransparentno. Zanimalo nas bo, ali družinska politika s svojimi ukrepi vpliva na reproduktivne odločitve ljudi in kateri so ukrepi družinske politike v Republiki Sloveniji, ki bi lahko imeli vpliv na reproduktivne odločitve ter kvaliteto življenja družinskih članov in članic. V socioloških analizah družinske politike obstajajo številni pristopi preučevanja reproduktivnih odločitev ljudi. Izhajali bomo iz dveh najpogostejših pristopov preučevanja, in sicer iz klasičnega ekonomskega pristopa in iz pristopa enakopravnosti med spoloma. Za boljše razumevanje slovenske družinske politike bomo upoštevali tudi študije, ki so analizirale vlogo družinske politike v izbranih evropskih državah.

Ključne besede: družinska politika, reproduktivne odločitve, povezave med ukrepi družinske politike, usklajevanje dela in družine, (ne)enakost med spoloma.

The role of family policy in people`s reproductive decisions

ABSTRACT

In the master`s thesis we will discuss family policy in Slovenia, wherein we will emerge from the basic documents or actions that define it. Family policies consist of various measures in diverse areas, they are complementary to each other and can form a coherent system of family policy; however, they can also function as incoherent and non – transparent. We will be interested, whether family policy with its measures, affects people`s reproductive decisions and what are the measures of family policy in the Republic of Slovenia, which could have an impact on reproductive choices and life quality of family members. In the sociological analysis of family policy, there exist numerous approaches on studying the reproductive choices of people. We are going to emerge from two of the most common approaches to study, from the classic economic approach, and the approach to gender equality. For a better understanding of Slovenian family policy, we will also take into account the studies that have analysed the role of family policy in selected European countries.

Keywords: family policy, reproductive choices, links between family policy measures, reconciliation of work and family, gender (in)equality.

KAZALO

1 UVOD	7
2 RODNOST.....	9
2.1 TEORIJE RODNOSTI	10
2.2 NEPOSREDNI DEJAVNIKI RODNOSTI.....	10
2.2.1 POSREDNI DEJAVNIKI RODNOSTI	11
2.2 SLOVENIJA: PREGLED TRENDOV RODNOSTI PO DRUGI SVETOVNI VOJNI	15
3 DRUŽINA IN DRUŽINSKA POLITIKA V SLOVENIJI.....	18
3.1 ZAKONSKE PODLAGE DRUŽINSKE POLITIKE	19
3.1.1 RESOLUCIJA O TEMELJIH OBLIKOVANJA DRUŽINSKE POLITIKE V REPUBLIKI SLOVENIJI.....	19
3.2 UKREPI DRUŽINSKE POLITIKE.....	21
3.2.1 PRAVICE IZ NASLOVA ZAVAROVANJA ZA STARŠEVSKO VARSTVO	22
3.2.1.3 PRAVICE IZ NASLOVA KRAJŠEGA DELOVNEGA ČASA.....	26
3.2.2 PRAVICE DO DRUŽINSKIH PREJEMKOV.....	27
3.2.2.1 STARŠEVSKI DODATEK	27
3.2.2.2 POMOČ OB ROJSTVU OTROKA.....	28
3.2.2.3 OTROŠKI DODATEK.....	28
3.2.2.4 DODATEK ZA VELIKO DRUŽINO	29
3.2.2.5 DODATEK ZA NEGO OTROKA.....	29
3.2.2.6 DELNO PLAČILO ZA IZGUBLJENI DOHODEK.....	30
3.2.3 UREJENOST OTROŠKEGA VARSTVA.....	30
3.2.4 USKLAJEVANJE DELOVNEGA IN DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA.....	31
3.2.5 DAVČNE OLAJŠAVE	32
3.2.6 STANOVANJSKA POLITIKA.....	32
4 DRUŽINSKE POLITIKE V EVROPSKIH DRŽAVAH: PRIMERI DOBRIH PRAKS	33
4.1 DRUŽINSKA POLITIKA V FRANCIJI	34
4.1.1 PRAVICE IZ ZAVAROVANJA ZA STARŠEVSKO VARSTVO.....	36
4.1.2 PRAVICE IZ NASLOVA DRUŽINSKIH PREJEMKOV.....	38
4.1.3 UREJENOST DNEVNEGA OTROŠKEGA VARSTVA	40
4.1.4 USKLAJEVANJE POKLICNEGA IN DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA	41
4.2 DRUŽINSKA POLITIKA NA ŠVEDSKEM	41

4.2.1	PRAVICE IZ ZAVAROVANJA ZA STARŠEVSKO VARSTVO	44
4.2.2	PRAVICE IZ NASLOVA DRUŽINSKIH PREJEMKOV	44
4.2.3	UREJENOST DNEVNEGA OTROŠKEGA VARSTVA	45
4.2.4	USKLAJEVANJE POKLICNEGA IN DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA	45
5	POVEZAVE MED UKREPI DRUŽINSKE POLITIKE IN ODLOČANJEM ZA STARŠEVSTVO	45
5.1	(NE)ZAPOSLENOST ŽENSK IN ODLOČANJE ZA STARŠEVSTVO	47
5.2	STARŠEVSKI DOPUST IN ODLOČANJE ZA STARŠEVSTVO	49
5.3	FINANČNI UKREPI IN ODLOČANJE ZA STARŠEVSTVO.....	50
5.4	OTROŠKO VARSTO IN ODLOČANJE ZA STARŠEVSTVO	52
5.5	USKLAJEVANJE DELOVNIH IN DRUŽINSKIH OBVEZNOSTI IN ODLOČANJE ZA STARŠEVSTVO.....	53
6	RAZPRAVA O IZBOLJŠAVAH DELOVANJA DRUŽINSKE POLITIKE.....	54
6.1	RESOČLUCIJA O TEMELJIH OBLIKOVANJA DRUŽINSKE POLITIKE V REPUBLIKI SLOVENIJI.....	55
6.2	UKREPI NA PODROČJU USKLAJEVANJA DELA IN DRUŽINE.....	55
6.3	NOVI UKREPI NA PODROČJU STARŠEVSKIH DOPUSTOV	56
6.4	BI SE MORALA SLOVENIJA GLEDE ZAKONODAJNIH SPREMEMB ZGLEDOVATI PO DRUGIH DRŽAVAH?	59
7	SKLEP	61
8	LITERATURA	64

1 UVOD

V Evropi je bilo prve trende upadanja rodnosti možno zaznati v 60-tih letih prejšnjega stoletja. Po zadnjih podatkih evropskih raziskav (Eurostat 2013) imajo poleg Slovenije najnižje stopnje rodnosti države južne in vzhodne Evrope pa tudi Nemčija in Avstrija, medtem ko je na Irskem, v Franciji, na Nizozemskem, v Belgiji in v skandinavskih državah rodnost nekoliko višja. Kljub vesplošnemu upadanju rodnosti v vseh evropskih državah se v nekaterih državah trendi nizkih stopenj rodnosti obračajo v pozitivno smer. Nekoliko višjo stopnjo rodnosti je v zadnjem času poleg Slovenije mogoče zaslediti na Švedskem, v Franciji in v Veliki Britaniji, kar pa je po mnenju demografov posledica t. i. zamikanja za odločitev za otroka oz. t. i. »tempo efekta« (Adsera 2005; Bonoli 2008; Švab in Žakelj 2008).

Zadnjih nekaj desetletij je bilo zabeleženih nekaj signifikantnih sprememb na področju družinskega življenja (Bonoli 2008; McDonald 2006; Neyer 2003), med drugimi tudi na področju reproduktivnih odločitev. Demografski trendi kažejo na nekajdesetletno upadanje, ki je nedvoumno pokazatelj sprememb na področju družinskega življenja. Vzporedno z upadanjem rodnosti v zahodnih državah (vključno s Slovenijo) se povečuje delež starejše populacije, ki je med drugimi posledica daljšanja življenjske dobe prebivalstva. Dolgoročno bi lahko imel takšen pojav negativne vplive na države blaginje. Dve izmed posledic upadanja rodnosti na makro ravni (McDonald 2006) sta tudi zmanjševanje bodočih zalog (predvsem visoko kvalificirane) delovne sile in nepredvidljiva rast starejšega prebivalstva. To je tudi eden izmed razlogov, zaradi katerega se zdi relevantno raziskovati razmerje med družinsko politiko in rodnostjo (Švab 2006).

V nalogi v okviru sociološke analize raziskujemo vlogo družinske politike oz. ukrepov, ki so namenjeni družinam, v reproduktivnih odločitvah ljudi. Raziskovanje omenjenega vprašanja je dokaj kompleksno in kljub temu, da je po mnenju sociologov zelo težko dokazovati neposreden vpliv ukrepov družinske politike na reproduktivne odločitve, nekatere raziskave kažejo na (posredno) medsebojno povezanost med družinsko politiko in rodnostjo, pri čemer so izpostavljeni predvsem tisti ukrepi, ki se izvajajo na področju usklajevanja dela in družine (McDonald 2000; Neyer 2003; Švab 2008).

V magistrski nalogi uporabljamo izraz »*družinska politika*« za vse ukrepe, ki se nanašajo na družinsko življenje, ne glede na opredelitve politik v posameznih državah. Sem prištevamo vse ukrepe, ki so povezani z družinskim življenjem ter usklajevanjem družinskih in

zaposlitvenih obveznosti, otroškimi varstvom, ne glede na to, ali v posamezni državi spadajo pod družinsko politiko ali katero koli drugo socialno politiko (Neyer 2006).

V kontekstu analize družinske politike v Sloveniji nas tudi zanima, kako se posamezne države preko oblikovanja družinskih/javnih politik lotevajo problemov, ki izhajajo iz demografskih trendov v zadnjih nekaj desetletjih. Ali so njihove prakse na tem področju dobre in ali bi jih bilo mogoče aplicirati tudi na slovenski kontekst?

Raziskovanje povezav med vlogo družinske politike v reproduktivnih odločitvah ljudi je precej kompleksno, kar je tudi razlog, da povsem jasne in neposredne povezave med družinsko politiko ter reproduktivnimi odločitvami ljudi ni dokazala še nobena raziskava. Eden izmed razlogov za to je vpliv mnogih dejavnikov na rodnostno vedenje, ki jih je težko identificirati in vzpostaviti povezavo med njimi, tudi zato, ker se tudi časovno spreminjajo. Poleg tega je težko identificirati (in izolirati) vpliv zgolj enega dejavnika vpliva na rodnost (Bonoli 2008).

V magistrski nalogi bomo izhajali iz izhodiščnega vprašanja *»Ali oz. na kakšne načine družinska politika s svojimi ukrepi vpliva na reproduktivne odločitve oz. na katere vidike in ukrepe se v tem kontekstu osredotoča družinska politika?«*

V magistrski nalogi se bomo osredotočili na raziskovalna vprašanja:

»Kakšna je konceptualna in vrednotna zasnova družinske politike v Sloveniji?«

»Kateri so ukrepi v družinski politiki v RS, ki bi lahko imeli vpliv na reproduktivne odločitve ter kvaliteto življenja družinskih članov in članic?«

»Ali lahko identificiramo ukrepe, ki po dosedanjih tujih in domačih analizah kažejo tesno povezanost oz. imajo pomembno vlogo v reproduktivnih odločitvah ljudi (predvsem na področju usklajevanja dela in družine) in če, kako učinkoviti so?«

Pri raziskovanju navedenega problema bomo uporabili analizo sekundarnih virov. Tako bomo uporabili analize izsledkov iz drugih držav kot referenco pri raziskovanju in analiziranju družinske politike v Sloveniji. Izsledki iz drugih evropskih držav bodo pripomogli k analizi slovenske družinske politike skozi prizmo ugotovitev izbranih držav z upoštevanimi sociokulturnimi specifikami le-teh. Pri raziskovanju vloge družinske politike v reproduktivnih odločitvah ljudi bomo uporabili izsledke mednarodnih raziskav na področju vpliva družinske politike na reproduktivno vedenje ter vpliv družinske politike na usklajevanje dela in družine. Tako bodo v okviru analize sekundarnih virov zajeti znanstveni in strokovni članki, pravni in socialni ter družinskopolitični dokumenti ter analiza statističnih podatkov.

Analiza sekundarnih virov na temo družinske politike bo izhajala tako iz domačih kot tudi tujih referenc o stanju na področju demografske problematike, in pri pregledu različnih vplivov na rodnost, izhajajoč iz različnih teoretskih pristopov.

Magistrska naloga je razdeljena na sedem poglavij. V prvih treh poglavjih bomo opredelili pomen raziskovanja rodnosti, raziskovalna vprašanja in metode ter opredelili rodnostne teorije in dejavnike rodnosti. V četrtem in petem poglavju bomo obravnavali družinsko politiko v Sloveniji in podali primere dobrih praks z vidika ukrepov družinske politike na področju družinskih prejemkov, urejenosti otroškega varstva, usklajevanja delovnega in družinskega življenja, davčnih olajšav in stanovanjske politike na Švedskem in v Franciji. V šestem in sedmem poglavju bomo raziskovali povezave med ukrepi družinske politike in odločanjem za starševstvo, ter imeli razpravo o izboljšavah delovanja družinske politike z obravnavo določb novega Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih.

2 RODNOST

Razvoj rodnosti v Sloveniji ima svoje posebnosti in se tako tudi razlikuje od ostalih evropskih držav. Prve upade rodnosti je bilo v Sloveniji mogoče zaznati ob koncu prejšnjega stoletja, in sicer v različnih slovenskih pokrajinah in z različnimi socialnimi skupinami. Zavestno zniževanje rodnosti je bilo najprej zaznati med bolj izobraženimi, v mestu živečimi in zaposlenimi ženskami, nato pa je postopoma zavzelo vse družbene sloje in skupine.

V zadnjem desetletju, ko se v Sloveniji soočamo z ekonomsko krizo, in posledično z razslojevanjem prebivalstva, je možno zaznati pojav, ki bi lahko imel v prihodnosti pomembno vlogo pri načrtovanju prebivalstvene politike. Medtem ko je bilo pred 80 leti znanje in dostopnost do splava in kontracepcije revnejšim slojem manj dostopno in so imele tovrstne skupine ljudi (predvsem v ruralnih predelih) večje število otrok, je v zadnjem desetletju med manj izobraženimi ženskami prisotno padanje števila porodov.

Od osemdesetih let dalje, ko se je približno 90 % otrok rodilo poročenim staršem, se je začel pojavljati trend upada poročenosti in večanje števila otrok, rojenih v izvenzakonski zvezi. S 30 % otrok, rojenih izven zakonske zveze, se glede na evropsko povprečje Slovenija uvršča takoj za skandinavske države in Avstrijo.

Poleg upadanja rodnosti se poslabšuje tudi položaj mladih v družbi, ki so vse bolj soočajo z ekonomsko stisko. Stanje se lahko glede prisilnih ukrepov s strani države na obnašanje rodnih

parov, ob neugodni stanovanjski politiki, politiki zaposlovanja in sami motivaciji za rojevanje, še poslabša (Kožuh-Novak, et al. 1998, 10).

Zaradi padanja rodnosti, ki smo je deležni v zadnjih nekaj letih in posledično staranja prebivalstva, je prisotnega mnogo zanimanja in raznih interpretacij na področju rodnosti. Za prebivalstveno politiko v zadnjih letih je pomembno dejstvo, da se je znižala umrljivost dojenčkov in mater, saj starši svojim otrokom želijo nameniti dovolj starševske pozornosti, kvalitetno življenje in izobrazbo ter zadovoljiv status v družbi (Kožuh-Novak in drugi 1998, 11).

2.1 TEORIJE RODNOSTI

Rodnost je opredeljena s teorijami, ki se delijo na neposredne in posredne dejavnike rodnosti. Neposredne dejavnike je zaradi same raznolikosti možnosti kombinacij težko kvantificirati, medtem ko so posredni dejavniki tudi obsežneje opredeljeni. Tematsko se delijo na biološke, ekonomske, socialne, kulturne in psihološke dejavnike.

2.2 NEPOSREDNI DEJAVNIKI RODNOSTI

Neposredne dejavnike rodnosti je bistveno lažje kvantificirati, vendar sami ne zadoščajo za pojasnitev determinacije rodnosti. Razvrščeni naj bi bili v tri skupine vzrokov (Davis in Blake v Josipović 2004, 62):

- Vzroki, ki vplivajo na oblikovanje in ukinjanje skupnosti v reprodukcijskem obdobju.
- Vzroki, ki vplivajo na vzpostavitev spolnih odnosov znotraj skupnosti.
- Vzroki, ki vplivajo na izpostavitve zanositvi.

Navedeni neposredni dejavniki med seboj delujejo povezano. Raven rodnosti se spreminja glede na čas in prostor, saj so kombinacije teh dejavnikov v različnih obdobjih in prebivalstvih različne.

2.1.1 POSREDNI DEJAVNIKI RODNOSTI

Posredni dejavniki so mnogo pomembnejši, saj vplivajo na neposredne dejavnike rodnosti. Težavnost pri opredelitvi posrednih dejavnikov je njihov obseg. Zaradi preglednosti se pojavljajo različne klasifikacije.

Tako na primer Urlanisova (v Malančič 1985, 98) dejavnike rodnosti deli na biološke in družbene, in pri tem izhaja iz človekove rodnosti kot družbeno oblikovanega biološkega procesa. Rodnost kot družbeno oblikovan proces je posledica dejavnikov družbe in njen skupek. Med posredne dejavnike rodnosti spadajo biološki, ekonomski, socialni, kulturni in psihološki dejavniki.

Biološki dejavniki rodnosti

Biološki procesi so težko merljivi, nastajajo pa tudi težave pri njihovi opredelitvi. Njihovo delovanje je tesno povezano z družbenimi, zato jih je težko ločiti med seboj. Vpliv družbenih dejavnikov v moderni družbi je večji, zato je tudi izvedenih več raziskav na raziskovanju odvisnosti med ravni rodnosti in družbenimi dejavniki. V moderni družbi je zaradi neposrednega vplivanja biološke osnove rodnosti – kontracepcije prišlo do odvisnosti ravni rodnosti od nebioloških dejavnikov, medtem ko je bilo v tradicionalnih družbah delovanje bioloških dejavnikov jasnejše (Šircelj 2006).

Pri raziskovanju bioloških dejavnikov je v ospredju ugotavljanje sposobnosti rojevanja in plodnosti prebivalstva v povezavi z neplodnostjo, katero povzročajo med seboj prepleteni biološki in socialni dejavniki. Med biološke dejavnike spadajo trajanje plodnega obdobja, starost, število porodov, dojenje ipd. Plodnost se močno povezuje s starostjo, medtem ko je bila v tradicionalnih družbah povezava med starostjo in rodnostjo ob poroki pozitivna, te povezave v modernih družbah ni več, klub temu, da je verjetnost, da zakonca oz. partnerja ostaneta brez otrok večja v primeru odločitve za starševstvo v poznejšem življenjskem obdobju (Šircelj 2006, 38–39).

Z biološkimi dejavniki je tesno povezan pojem naravne rodnosti, ki pojmuje povprečno rodnost tistega prebivalstva, v katerem vsak živi v zakonski zvezi v času celotnega rodnega obdobja in ne uporablja metod za načrtovanje rojstev. Pri naravni rodnosti rodno obnašanje parov ni odvisno od števila že rojenih otrok (Heny v Šircelj 2006, 40). Ravni naravnih rodnosti so zelo različne, predvsem zaradi nastajajočih različnih, med seboj prepletenih

bioloških in družbenih dejavnikov, kot so pogostost spolnih odnosov, starost ob pričetku in koncu plodnega obdobja, verjetnost stalne in začasne sterilnosti, trajanje neplodnosti po porodu, pogostost fetalnih smrti, pogostost mrtvorodnosti, splošno zdravstveno stanje ipd. Ker imajo vsi naštetih dejavniki v različnih prebivalstvih in v različnih obdobjih različno težo, so se avtorji odločali za raziskovanje prebivalstev, v katerih naj bi bil vpliv družbenih dejavnikov minimalen. Še vedno najpomembnejši dejavnik ravni rodnosti v moderni družbi je načrtno omejevanje števila rojstev (Šircelj 2006, 40).

Ekonomski dejavniki rodnosti

Ekonomske dejavnike rodnosti so do nedavnega obravnavali skupaj s socialnimi dejavniki. S postopnim naraščanjem povečanja stroškov za vzgojo otrok, spreminjanjem vloge družine, urbanizacijo in industrializacijo so ekonomski dejavniki postali toliko bolj pomembni, zaradi česar so jih ostali avtorji začeli obravnavati ločeno od socialnih dejavnikov rodnosti (Malančič v Šircelj 2006).

Iz podatkov popisov v razvitih deželah je razvidno, da se razlike v rodnosti med družinami z visokim in družinami z nizkimi dohodki, ki so bile značilne za zgodnje obdobje industrijskega razvoja, zmanjšujejo ali pa se linearno negativno razmerje spreminja tako, da je razmerje med rodnostjo in dohodkom vse bolj pozitivno.

V okviru številnih empiričnih raziskav so se pojavili podatki o povezanosti ekonomskih dejavnikov (dohodek) z rodnostjo prebivalstva. Kljub temu vsi rezultati empiričnih raziskav ne pojasnjujejo povezave med rodnostjo in dohodkom. Še vedno se raziskuje povezava med negativno povezanostjo med rodnostjo in dohodkom, ki je zajeta v teoriji demografskega prehoda. Obstaja možnost, da je povezava med rodnostjo in dohodkom pogosto zakrita zaradi drugih dejavnikov, ki so v tesni povezavi tako z rodnostjo kot z dohodkom (npr. šolska izobrazba, vera, življenje v urbanih in ruralnih predelih ipd.) (Šircelj 2006, 41).

Socialni dejavniki rodnosti

Socialni dejavniki rodnosti so najbolj obravnavani dejavniki rodnosti, saj je njihovo empirično preučevanje lažje od drugih dejavnikov preučevanja, poleg tega so po mnenju mnogi raziskovalcev najbolj prispevali k zniževanju rodnosti med demografskim prehodom.

Med dejavniki, ki so najbolj prispevali k pojavu nizke rodnosti sta najpomembnejša industrializacija v tesni povezavi z modernizacijo. Industrializacija, ki je z zmanjšanjem deleža ročnega dela v proizvodnji privedla do znižane umrljivosti in visoke ravni rodnosti in ustvarila viška delovno silo na podeželju, je omogočila nastanek in razvoj mest. Že od nekdanj pa je bilo življenje v mestu pomemben dejavnik nizke rodnosti. Stroški in poraba so v mestih večji kot na podeželju, kar se tudi kaže v nižji rodnosti v urbaniziranih območjih. Z urbanizacijo so povezani pomembni dejavniki rodnosti, kot so: socialno-poklicni položaj posameznika in družine, zaposlenost staršev in izobrazba žensk oziroma staršev. Vsi ti dejavniki, vključno z dohodkom, so med seboj povezani. Omejevanje števila rojstev se je najprej začelo pri višjih socialnih slojih, med bolj izobraženimi z višjimi dohodki. Posledica zveze med rodnostjo in pripadnostjo nekemu socialnemu sloju je bila dalj časa linearna, saj višji kot je bil socialni sloj, nižja je bila rodnost. Po drugi svetovni vojni je bilo v nekaterih državah (ZDA) možno opaziti obraten trend, saj se je sočasno z zniževanjem rodnosti v nižjih socialnih slojih začelo povečevanje rodnosti v najvišjih socialnih slojih (Campbell v Šircelj 2006).

Kulturni dejavniki rodnosti

Med kulturne dejavnike rodnosti so uvrščeni verska in etnična pripadnost, moralne in družbene norme ter javno mnenje. Verska in etična pripadnost se med seboj močno prepletata, saj lahko verska pripadnost simbolizira etnično pripadnost in obratno. Njuna prepletenost je tudi razlog, da je raziskovanje njenega vpliva na rodnost toliko težje. V različnih zgodovinskih obdobjih je imela vera različen vpliv na prebivalstvo. Rodnost je glede na pripadnike iste vere, ki živijo v različnih predelih sveta, različna. Takšne razlike se pojavljajo predvsem zaradi tega, ker ne moremo enačiti uradnih stališč cerkvene organizacije do zakonske zveze, rojevanja oz. do kontracepcije z obnašanjem pripadnikov neke verske skupnosti.

Tako verska pripadnost nastopa kot pomemben dejavnik pri rodnostnih odločitvah posameznikov, saj je rodnost vernih višja od rodnosti nevernih. Raziskave v ZDA in v nekaterih evropskih državah pričajo o višji rodnosti katoličanov od protestantov ali drugih verskih skupin. Mnogi raziskovalci to pripisujejo dejstvu, da rimokatoliška cerkev nasprotuje posluževanju kontracepcije ter da je naklonjena velikim družinam, medtem ko na drugi strani

protestantska cerkev dovoljuje kontracepcijo in temelji na prostovoljnem odločanju za starševstvo oz. na odgovornem starševstvu (Andorka v Šircelj 2006, 44).

Pomemben kulturni vidik je tudi etnična pripadnost. Za raziskovanje povezave med etnično pripadnostjo in rodnostjo je primerno raziskovati večnacionalne države, kot so Kitajska, ZDA, Kanada, Rusija, nekdanja Jugoslavija. Do sedaj so različne raziskave pokazale, da je rodnost različnih etničnih skupin različna. V nekdanji Jugoslaviji se rodnost ni razlikovala le med različnimi etničnimi skupinami v državi, saj je bilo razlike zaznati tudi med različnimi etničnimi skupinami v posamezni republiki (Urlanis v Šircelj 2006).

Empirične raziskave, ki so bile izvedene na temo povezanosti med rodnostjo in etnično/versko pripadnostjo, še vedno ne dajejo dovolj podatkov o njunem vplivu na rodnost, kljub temu da se navidezno zdi, da ima določena verska ali etnična skupnost s svojo kulturo v okviru določene države vpliv na rodnost (Šircelj 2006, 44).

Psihološki dejavniki rodnosti

Psihološki dejavniki rodnosti pridobivajo na pomenu, čeprav o njihovem delovanju še vedno vemo bolj malo, še posebej zato, ker je merjenje njihovih vplivov na rodnost zelo težavno in zapleteno. Delovanje psiholoških dejavnikov se prepleta z delovanjem bioloških in družbenih dejavnikov.

Psihološki dejavniki rodnosti delujejo na osebni ravni (v okviru psiholoških posebnosti posameznika), na ravni odnosov v majhnih skupinah (predvsem v družini) in na socialno-psihološki ravni, kjer so vključene v socialne in druge skupine. Socialno-psihološki dejavniki nastopajo v okviru povezanosti z normami in vrednotami družbe, saj se pod njihovim vplivom vrednote, norme in stališča spreminjajo (Malančič v Šircelj 2006).

Zaradi raznolikosti vseh treh ravni se od posameznikov do posameznikov različne tudi želje po otroku, ki se spreminjajo skladno s posameznikovimi življenjskimi poteki, izkušnjami, tako svojimi kot tujimi. Velik vpliv na odločanje za drugega oziroma nadaljnjega otroka ima izkušnja s prvim otrokom (Kapor-Stanulović v Šircelj 2006).

Odločitev za otroka je odvisna tudi od tega, kako sta partnerja glede svoje ekonomske, socialne, čustvene in osebne prihodnosti negotova in se tveganju, ki ga vsebuje rojstvo otroka, raje izogneta. Socialno-psihološki dejavniki se oblikujejo glede na ekonomski, družbeni in politični razvoj in imajo vpliv na rodnost preko oblikovanja in spreminjanja vrednot. Rezultat razvoja družbenih vrednot na zahodu zadnjih tristo let, ki se nanašajo na rojevanje in vzgojo

otrok, pričajo o prisotnosti doktrine »odgovornega starševstva«, po kateri so izključno starši odgovorni za vzgojo oz. vzrejo svojih otrok (Černič-Istenič v Istenič 2006).

Pri raziskovanju razmerja med rodnostjo in psihološkimi dejavniki do sedaj ni bilo veliko uspeha. Niti nekatere empirične raziskave (Šircelj 2006, 45), ki so se ukvarjale s povezavo osebnostnih značilnosti staršev in številom otrok ter med družinsko klimo in številom otrok, niso dale jasnih odgovorov.

2.2 SLOVENIJA: PREGLED TRENDOV RODNOSTI PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

V Sloveniji se je rast pričela kmalu po drugi svetovni vojni, posebno v obdobju med leti 1971 in 1981, saj je bila Slovenija z ugodnimi ekonomskimi pogoji privlačna za priseljence iz območja takratne Jugoslavije, se je pa ob koncu 60 let trajajočega demografskega prehoda začela soočati z pomanjkanjem mlade delovne sile. Posebna specifičnost za Slovenijo je, da ima prisotno tradicijo visoke zaposlenosti žensk. V letu 1991 je bil izmerjen zelo visok delež žensk, prisotnih na trgu delovne sile, in sicer kar 46,7 %.

Po drugi svetovni vojni so bile razvite evropske države deležne porasta rodnosti. Tako generacijski kot ostali kazalci rodnosti so poudarjali to spremembo. Države, kjer vojna ni puščala večjih posledic, so spremembe na področju rodnosti pričele kazati že med vojno (Švedska, Švica, Irska, Velika Britanija). Kljub temu, da je bila to le prehodna faza in se je v šestdesetih letih upadanje rojstev nadaljevalo, so fazo povečanja rodnosti strokovnjaki razlagali kot »kompenzacijo rojstev«, kasneje pa so kot vzrok navajali socialne in ekonomske spremembe (Šircelj 2006, 116).

V manj razvitih, kapitalističnih državah južne Evrope (Portugalska, Španija, Grčija) se je upadanje rodnosti po drugi svetovni vojni nadaljevalo. Pred drugo svetovno vojno je bila rodnost v vzhodnoevropskih socialističnih državah, z izjemo Češkoslovaške, nad evropskim povprečjem, kljub temu pa se je v povojnem obdobju le za kratek čas povečala, nato pa spet začela upadati. Temu upadanju je sledilo obdobje stagnacije, ki se je nadaljevalo v začetku devetdesetih let. Zelo močan dejavnik, ki je imel vpliv na rodnost, je bil ob koncu 20. stoletja prehod iz socialističnega v kapitalistični sistem, saj je bila ob koncu 20. stoletja rodnost v teh državah najnižja na svetu (med 1,1 in 1,4 otroka na žensko). V Sloveniji, ki je bila socialistična država vse do leta 1991, se je zniževanje rodnosti pričelo že leta 1980. Na

prehodu v 21. stoletje je bila njena rodnost med najnižjimi v Evropi in po svetu (1,3 otroka na žensko).

Teorij, ki pojasnjujejo zniževanje rodnosti, je veliko. Mnogo strokovnjakov meni, da je odločanje za starševstvo povezano s pogloblitimi spremembami v življenjskih razmerah ljudi. To so spremembe, ki zadevajo preoblikovanje strukture proizvodnje, iz družinske v kapitalistično, vključno iz vaškega v mestni način življenja, solidarnost se je prenesla iz družine na skupnost. Prav tako je prišlo do sprememb v samem načinu življenja posameznikov, ki je postal mnogo bolj odprt in individualiziran, sekulariziran in demokratiziran, saj ni več tako pomembno, ali je posameznik poročen, ima otroke ipd. Spremembe, ki jih je prinesla kapitalistična naravnost družbe, pri posameznikih zahteva odločanje med poklicnim in družinskim življenjem. Poleg tega je sodobna kontracepcija postala pomembno sredstvo za uravnavanje rodnosti in odločanje za načrtovano število otrok. Potrošniško naravnana družba nudi mnoge izbire preživljanja prostega časa, drugačne in privlačnejše od tistih, ki jih nudi številna družina (Šircelj 2006).

Pokazatelji modernega načina življenja v veliki meri delujejo kot zaviralec rodnosti. Ljudje se za otroke odločajo iz drugačnih razlogov kot v predmodernem času, predvsem prevladuje odločanje za starševstvo iz čustvenih potreb, ki jih zadostijo z enim ali dvema otrokoma, kar je premalo za populacijsko ravnovesje v družbi.

Evidenca rodnosti v Sloveniji je bila med drugo svetovno vojno zaradi vojnih razmer začasno prekinjena, zato so ostali zgolj kazalniki rodnosti med leti 1939 in 1948. Novo obdobje evidentiranja demografske statistike se je zopet pričelo leta 1948 oz. 1950 s popisom in tekočo demografsko statistiko. Začeli so uporabljati tudi druge metode analize podatkov, kar je prineslo boljši pregled dejanskega stanja rodnostnega vedenja.

Podatki o starostno-spolni sestavi prebivalstva so bili izvedeni s popisom prebivalstva leta 1948 in 1953. Vrednost povprečnega števila živorojenih otrok na eno žensko v razmerah konstantne rodnosti je bila leta 1950 3,0. Vrednost je bila kar za polovico manjša od vrednosti ob koncu 19. stoletja, vendar enkrat večja kot ob koncu 20. stoletja (Šircelj 2006, 117).

Podatki o zniževanju rodnosti v prvi polovici 20. stoletja niso zabeleženi, so pa podatki o zniževanju v drugi polovici 20. stoletja kontinuirani od leta 1950 dalje. Iz njih je možno sklepati, da zniževanje rodnosti ni bilo enakomerno. Od leta 1950 ter do konca obdobja kompenzacije se je število otrok na žensko znižalo iz 3,0 na 2,2. V naslednjem dvajsetletnem obdobju se stanje ni spremenilo, rodnost je stagnerala oz. nihala med 2,1 in 2,2, z izjemo v šestdesetih letih, ko se je za kratek čas povzpela na 2,4.

V osemdesetih letih je sledilo obdobje hitrega zniževanja celotne rodnosti. V obdobju dvajsetih let se je z 2,1 znižala na 1,5, v začetnem triletnem obdobju novega tisočletja pa je stagnerala blizu vrednosti 1,21. To je bila tudi najnižje izmerjena vrednost v Sloveniji. Vzroki tovrstnih kazalnikov rodnosti bi lahko pripisovali posledici zniževanja intenzivnosti rodnosti ali pa časovnemu razporejanju rojstev. Vzporedno z zniževanjem rodnosti je prišlo do sprememb povprečne starosti žensk ob rojstvu prvega in nadaljnega otroka.

V Sloveniji je bila po drugi svetovni vojni v sedemdesetih letih zabeležena najnižja povprečna starost žensk ob rojstvu otrok (25,3 leta). Izmerjena vrednost velja tudi za eno izmed najnižjih v zadnjih 200 letih. Do leta 2004 se je povprečna starost žensk ob rojstvu otrok dvignila na 29,2 let.

Od leta 1950 do 1970 je bilo vmesno obdobje trenda zniževanja starosti žensk ob rojstvu otrok, vzrok temu je bilo povečevanje pogostnosti rojstev pri ženskah, mlajših od 23 let ter upadanje pogostnosti rojstev pri ženskah, starejših od 27 let. Po tem obdobju je bilo zaznati zniževanje rodnosti pri ženskah mlajših od 25 let, medtem ko je rodnost v drugih starostnih skupinah stagnerala. Povprečna starost žensk ob rojstvu prvega otroka se je začela zviševati. V začetku devetdesetih let je bilo zaznati povečano rodnost pri ženskah, starejših od 26 let. Iz tega lahko sklepamo, da se je v osemdesetih letih povprečna starost žensk ob rojstvu otrok povečala zaradi zniževanja rodnosti mlajših pripadnic ženskega spola, v devetdesetih letih pa je temu dejavniku botrovala še višja rodnost starejših. Odločanje za rojstvo otrok se torej pri ženskah pomika v drugo polovico rodne dobe – v četrto desetletje.

Ena izmed metod, ki je imela vpliv na zniževanje rodnosti, je bila splav, saj se je po drugi svetovni vojni zakonodaja na področju splava postopoma liberalizirala. V Sloveniji se je ustavna pravica do svobodnega odločanja o rojstvu otrok uveljavila leta 1977. Uzakonjena je bila uporaba kontracepcijskih metod in metod ugotavljanja ter zdravljenja zmanjšane plodnosti, vključno s postopki zakonite prekinitve nosečnosti. Svobodno odločanje o rojstvu otrok kot človekove potrebščine je bilo leta 1992 tudi ustavno opredeljeno (Kožuh-Novak, et al. 1998, 9).

Če bi primerjali stanje Slovenije z ostalimi evropskimi državami, bi glede na njih lahko sklepali, da je možno, da se starost žensk ob rojstvu otrok viša. Že od srede devetdesetih let je na Nizozemskem in v Španiji povprečna starost žensk ob rojstvu otroka nad 30 let. Po zadnjih podatkih se rodnost v Sloveniji povečuje med starejšimi od 27 let, medtem ko med mladimi upada. Če se bo trend odlašanja rojstev v Sloveniji nadaljeval, je možno, da bo povprečna starost žensk ob rojstvu otrok dosegla ali kasneje celo preseгла starost 30 let.

Tovrsten trend pa ima mnogo posledic, med drugimi tudi neposredno vplivanje na bodočo stopnjo rodnosti. Rodnost se znižuje tudi zato, ker se posamezniki odločajo za življenje brez otrok, česar v Sloveniji zaenkrat še ni zaznati (Šircelj 2006, 118–121).

3 DRUŽINA IN DRUŽINSKA POLITIKA V SLOVENIJI

V tem sklopu bomo predstavili oz. analizirali temeljne dokumente, ki opredeljujejo družinsko politiko v Sloveniji. Najpomembnejša za reševanje našega raziskovalnega vprašanja bodo področja oz. ukrepi, ki se nanašajo na reproduktivne odločitve ljudi. Tako bomo v tem poglavju predstavili določene sklope *Resolucije o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji* (Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji 1993) ter *Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih* (Ur.l. RS, št. 110/2003), v naslednjih poglavjih pa jih analizirali in predstavili določene povezave in vplive. V Sloveniji, kot tudi v večini drugih evropskih držav, nimamo eksplicitne prebivalstvene politike, je pa v okviru drugih elementov vključena v druge politike (družinsko, socialno ipd.). Zadnjih petdeset let je država s svojimi ukrepi bolj naklonjena zaposlenim parom: z uvedbo otroških dodatkov, z razvojem državno subvencioniranega otroškega varstva in možnostjo postopnega podaljševanja plačanega porodniškega dopusta do enega leta z možnostjo koriščenja očetovskega dopusta, izgradnjo mreže osnovnega šolstva in možnostjo podaljšanega bivanja v šoli, organiziranjem letovanj za otroke in subvencioniranja prehrane na delovnem mestu in možnost koriščenja dopusta v posebej namenjenih počitniških domovih za družine z nižjimi osebnimi dohodki (Kožuh-Novak in drugi 1998, 21).

Tako Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike kot Nacionalni program socialne politike sta bila sprejeta leta 1993. V novo zasnovani socialni politiki, ki temelji na temeljnih načelih, ciljih in ukrepih družinske politike v Republiki Sloveniji, je poudarek na širjenju programov, ki povečujejo svobodo posameznika z načelom neogrožanja njegove osnovne varnosti in solidarnosti.

Ker so družinske politike po svoji naravi precej zapletene, saj jih sestavljajo različne politike na zelo različnih področjih, kot so socialna varnost, zdravje, stanovanjska politika, izobraževalna politika, davčni sistem ipd. (Neyer in Andersson 2007), bomo pri ugotavljanju povezav družinske politike v reproduktivnih odločitvah analizirali najpomembnejše ukrepe in

poudarili povezave med njimi. Omenjene politike lahko med seboj delujejo skladno ali pa tudi ne, saj je vse odvisno od uspešnosti usklajevanja posameznih ukrepov.

Poleg tega je bilo izvedenih že kar nekaj raziskav, ki poročajo o podobnih rezultatih, da imajo družinske politike dobršen vpliv na reproduktivne odločitve, predvsem na področju usklajevanja dela in družine (Esping-Andersen 1999; Castels 2002; Gauthier 2007).

3.1 ZAKONSKE PODLAGE DRUŽINSKE POLITIKE

Zakonodajno je družinska politika v Republiki Sloveniji določena v Ustavi Republike Slovenije, kjer je obrazloženo, da država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere, poleg tega državljanom zagotavlja svobodno odločanje o rojstvih otrok (53. člen in 55. člen).

1.člen predloga družinskega zakonika (DZ) ureja zakonsko zvezo, razmerja med zakoncema in tudi razmerja med zunajzakonskima partnerjema (med moškim in žensko, ki živita v skupnem gospodinjstvu, ne da bi sklenila zakonsko zvezo), z rojstvom otroka ter s posvojitvijo nastalo razmerje med starši in otrokom, vsakršne pomoči države pri vzpostavljanju in težavah partnerskega in družinskega življenja, rejništvo in skrbništvo.

Družinska politika je definirana tudi z dvema zakonoma. *Zakon o starševskem varstvu* ureja zavarovanje za starševsko varstvo, družinske prejemke, pogoje in postopek za uveljavljanje posameznik pravic, *Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih* pa ureja zakonsko zvezo, razmerja med družinskimi člani in drugimi sorodniki, posvojitev, rejništvo ter varstvo mladoletnih otrok in drugih oseb, ki nimajo sposobnosti same skrbeti zase, za svoje pravice in koristi (Zupančič 2005 in drugi 2005, 16).

3.1.1 RESOLUCIJA O TEMELJIH OBLIKOVANJA DRUŽINSKE POLITIKE V REPUBLIKI SLOVENIJI

Družinska politika je opredeljena kot skupek socialnih, ekonomskih, pravnih, pedagoških, zdravstvenih, fiskalnih in drugih ukrepov, ki jih izvaja politično-administrativni sistem, z namenom vplivanja na življenjske pogoje družin in njenih članov, na njihov nastanek in razvoj (Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji 1993).

V širšem družinska politika vključuje družinske dimenzije tudi v socialne, kulturne, ekonomske, urbanistične, ekološke in druge politike, pri katerih nastopa družina kot subjekt posameznih ukrepov. Na podlagi družinske politike je potrebno te ukrepe spremljati, preučevati in usmerjati (Stropnik in drugi 2010, 36).

V normativi družinska politika v razmerju dela in družine izhaja oziroma opredeljuje določena izhodišča (v Švab 2003):

1. Družina je primarni socialni prostor, ki nudi pogoje za emocionalni in socialni razvoj otrok, vključno s skrbjo za njihovo blaginjo. Tako je osnovna naloga družine skrb za otroke, ki so temeljni element družine, bistvo njenega obstoja in bistvena politična skrb znotraj družine.
2. Pomembno načelo družinske politike je težnja po promoviranju enakih možnosti obeh spolov, ki bi s podkrepitvijo ukrepov na področju dela in družine še bolj zaživel.
3. Strmenje k promoviranju in ustvarjanju kvalitetnejših pogojev med družinskimi in poklicnimi obveznostmi staršev in spodbujanje k odgovornosti in realiziranju teh obveznosti s strani obeh staršev.

Osnovni namen družinske politike v Republiki Sloveniji je ustvarjanje pogojev za izboljšanje kakovosti življenja vseh družinskih oblik in zagotavljanje enakih možnosti osebnega razvoja vseh članov družine. Načela in cilji družinske politike v Republiki Sloveniji temeljijo na sprejetju in izpeljavi celovitih ukrepov družinske politike. Resolucija jih določuje na naslednjih področjih:

- Na ekonomsko fiskalnem področju z dajatvami družinam, ki dopolnjujejo ali nadomeščajo njihove dohodke, s prerazdelitvijo dohodka v korist družin v okviru davčne politike in s kreditno politiko. V ta okvir spadajo otroški dodatki, posebne pomoči za invalidne otroke, dodatek za varstvo in vzgojo otrok za otroke do tretjega leta starosti (ki niso deležni dnevnega varstva), pomoč za opremo novorojenca, starševski dodatek, davčne olajšave za vzdrževanega družinskega člana, znižanje tarifnih stopenj in oprostitve plačevanja prometnega davka.

- Na področju družbenih služb in ostalih dejavnosti, le-te se delijo na splošne (izobraževanje, zdravstveno varstvo) in personalne (posvetovalnice, pomoč ostarelim in pomoč prizadetim), in v okviru svojih storitev podpirajo funkcioniranje družine oziroma delno prevzemajo njene posamezne funkcije. Pod splošne storitve spadajo vrtci ter ostale šolske dejavnosti, šole in zdravstveno varstvo, medtem ko se med posebne storitve štejejo servisi za pomoč družini na domu, servisi za informiranje in svetovanje staršem, partnerjem, zakoncem in otrokom, zavodi in ostale oblike varstva in vzgoje otrok s posebnimi potrebami.
- Na področju zaposlovanja z zagotavljanjem pogojev za usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti obeh staršev z ugodnostmi, povezanimi s trgom delovne sile. V ta sklop spadajo ukrepi, ki se vežejo na porodniški dopust ter dopust za nego in varstvo otroka z nadomestilom dohodka v času dopusta in ukrepe v zvezi s pravico do krajšega delovnega časa za starše z majhnimi otroki.
- Na področju stanovanjskega gospodarstva s posebnimi programi stanovanjske preskrbe in drugimi oblikami pomoči družinam. Med te so uvrščena posojila z ugodnimi pogoji, sklad za gradnjo neprofitnih stanovanj ali financiranje njihove gradnje, subvencioniranje najemnin za socialno ogrožene družine, zagotavljanje primernih stanovanjskih standardov za družine in preverjanje ustreznosti višine najemnin (Švab 2003).

3.2 UKREPI DRUŽINSKE POLITIKE

V Sloveniji so do starševskega dopusta upravičeni starši in druge osebe, če so varovanci po tem zakonu zavarovanci in plačujejo prispevke za starševsko varstvo. Zakon, ki ureja zavarovanje za starševsko varstvo in iz tega izhajajoče pravice in družinske prejemke, je *Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih* (Ur.l. RS, št. 110/2003). Ta zakon je glede dveh različnih sklopov pravic razdeljen na dva dela:

A) PRAVICE IZ NASLOVA ZAVAROVANJA ZA STARŠEVSKO VARSTVO

B) PRAVICE DO DRUŽINSKIH PREJEMKOV

Navedeni ukrepi družinske politike, izhajajoč iz tega zakona, vključujejo še druge ukrepe družinske politike na različnih področjih, kot so otroško varstvo, usklajevanje delovnega in družinskega življenja, davčna in stanovanjska politika, ki na neposreden ali posreden način zadevajo družinsko življenje in lahko vplivajo na odločanje za otroka/e.

3.2.1 PRAVICE IZ NASLOVA ZAVAROVANJA ZA STARŠEVSKO VARSTVO

Med te pravice spadajo:

3.2.1.1 STARŠEVSKI DOPUST, ki se deli na:

- **Porodniški dopust**, ki je namenjen pripravam na porod, negi in varstvu otroka po porodu ter zaščiti matere ob rojstvu otroka in po njem. Do porodniškega dopusta je upravičena mati otroka, pod določenimi pogoji je upravičen tudi oče oz. druga oseba ali eden od starih staršev. Plačan porodniški dopust je eden izmed pomembnejših ukrepov, ki prispeva k reševanju protislovja med starševsko funkcijo in ekonomsko dejavnostjo človeka v industrijsko razvitem svetu (Malančič 1987, 423).

Starševski dopust se je prvič pojavil v Švici leta 1878, v obliki 8-tedenskega dopusta za delavke porodnice. Dandanes se postopoma uveljavlja kot denarno nadomestilo tudi nezaposlenim materam, ki vzgajajo svoje najmlajše otroke. Porodniškega dopusta se ne da obravnavati neodvisno glede na ostale ukrepe, ki usmerjajo želje posameznika kot starša in delojemalca.

Porodniški dopust sestavljajo ukrepi na področju zaposlovanja, organizirane predšolske vzgoje in pokojninskega zavarovanja. Po Lohkamp-Himmighofnu (v Stropnik 1997, 155) je starševstvo in zaposlenost možno kombinirati na sledeče načine:

- Eden izmed staršev ima zaposlitev s polnim delovnim časom, medtem ko se drugi posveča družini. To je tradicionalen vzorec s spolno delitvijo dela, saj ni usklajevanja med obema področjema dejavnosti.

- Pri fazni izmenjavi zaposlitve gre za model, ki je sprejemljiv za oba starša, saj pri tem poteka usklajevanje z družino in ponovnimi zaposlitvami. Tudi ta model se z vidika delitve dela med spoloma večinoma izkaže za tradicionalnega, kar se kaže v nizkem odstotku koriščenja očetovskega dopusta.
- Možnost skrajšanega delovnega časa v določeni fazi življenja družine glede na okoliščine in kasnejša zaposlitev s polnim delovnim časom lahko izmenično koristita oba starša. Pogoji sta ustrezno kvalificirano delovno mesto s skrajšanim delovnim časom in možnost prehoda s skrajšanega delovnega časa na polni delovni čas.
- Starševstvo ob zaposlitvi s polnim delovnim časom je kombinacija, kjer si oba starša s polnim delovnim časom delita družinske obveznosti v kombinaciji ustreznega dnevnega programa predšolske vzgoje.

Pravica do porodniškega nadomestila, njegova višina ter trajanje porodniškega dopusta sta po navadi tista, ki imata vpliv na čas, ki ga mati in oče preživita doma z novorojenim otrokom (do prekinitve časa odsotnosti z dela). Porodniško nadomestilo zagotavlja družini dohodke v času, ko se eden izmed staršev posveča negi, vzgoji in varstvu otroka. Plačan porodniški dopust ima tako iz ekonomskega kot zdravstvenega, psihološkega, pedagoškega in sociološkega vidika vpliv na družino kot družbo.

Materinstvo je zaščiteno v državah z visokim deležem zaposlenih žensk in v državah, kjer prevladuje prantalistična politika. Z ukrepi, kot je porodniški dopust, se mora materam omogočiti, da izpolni, kar se pričakuje od materinske vloge, ne da bi bil pri tem ogrožen ali prikrajšan njen profesionalni, poklicni del.

Pravice staršev, ki zadevajo rojstvo otroka (npr. enkratna pomoč ob porodu, plačan porodniški dopust), praviloma izvirajo iz obveznega zdravstvenega zavarovanja zaposlenih. V mnogih državah je pogoj za upravičenost zavarovanja določeno minimalno trajanje zavarovanja, katerega prispevke večinoma plačujejo zaposleni in največkrat tudi delojemalci (Stropnik 1997, 157).

Trajanje porodniškega dopusta obsega 105 dni in ga je potrebno izrabiti v obliki polne odsotnosti z dela. Mati lahko s porodniškim dopustom nastopi 28 dni pred predvidenim datumom poroda, ki je določen s strani ginekologa. V primeru, da mati ne nastopi s

porodniškim dopustom 28 dni pred predvidenim porodom, se neizrabljeni dopust ne more koristiti po otrokovem rojstvu, razen če porod nastopi pred predvidenim rokom poroda. Tudi če mati na dan poroda še ni začela koristiti porodniškega dopusta, ga nastopi z dnem rojstva otroka. V primeru da mati umre, zapusti otroka ali če je po mnenju pristojnega zdravnika trajno ali začasno nesposobna za delo, lahko oče ali druga oseba uveljavlja pravico do porodniškega dopusta. Če je mati mladoletna in ima status vajenke, dijakinje oz. študentke, lahko z njenim soglasjem pravico do porodniškega dopusta v obsegu 77 dni koristi oče otroka ali eden od starih staršev. Pravico do omenjenega porodniškega dopusta lahko oče, druga oseba ali eden izmed starih staršev otroka izkoristi 77 dni od rojstva otroka, kar je 105 dni zmanjšanih za najmanj 28 dni, ki jih mora izkoristiti pred porodom. Ko oče, druga oseba ali eden izmed starih staršev otroka nastopi s porodniškim dopustom, se dopust skrajša za toliko dni, kolikor je otrok star. Porodniški dopust se izrabi kot oblika polne odsotnosti z dela (Rakar et al. 2010, 40).

V državah Evropske unije po navadi razlikujejo med materinskim dopustom, ki bi lahko ustrezal našemu porodniškemu dopustu, očetovskim dopustom ter starševskim dopustom (pri nas uveljavljen kot dopust za nego in varstvo otroka in ga lahko koristita mati ali oče). Materinski dopust je neprenosljiva pravica matere ob rojstvu otroka, medtem ko je očetovski dopust namenjen spodbujanju skupne skrbi za novorojenega otroka, uveden pa je bil leta 2003 (Švab 2003, 1121).

- **Očetovski dopust** je namenjen očetom, ki v obdobju po rojstvu otroka skupaj z mamo otroka sodeluje pri negi in varstvu otroka. Oče ima pravico do očetovskega dopusta v trajanju 90 koledarskih dni, ne glede na število otrok, pod pogojem, da mora prvih 15 dni dopusta izrabiti do dopolnjenega otrokovega šestega meseca starosti, sicer omenjeni del dopusta zapade. Oče otroka lahko drugi del očetovskega dopusta (75 dni) izkoristi najdlje do tretjega leta starosti otroka. Pravica do očetovskega dopusta je neprenosljiva in jo ima lahko zgolj oče otroka. V primeru, ko oče otroka namesto matere koristi porodniški dopust, ni upravičen do očetovskega dopusta. Pravica do očetovskega dopusta je se je v slovenski zakonodaji pojavila v zadnjem desetletju in je začela veljati postopno. 1. 1. 2003 je bil očetovski dopust dolg 15 dni, od 1. 1. 2004 45 dni ter od 1. 1. 2005 90 dni. Za 15-dnevni očetovski dopust, ki ga oče izrabi do dopolnjenega šestega meseca otrokove starosti, mu država zagotovi očetovsko nadomestilo, za drugi del očetovskega dopusta, ki ga lahko oče izrabi do tretjega leta otrokove starosti, mu država zagotovi plačilo prispevkov za socialno varnost od minimalne plače. Očetovski dopust se lahko koristi v obliki polne odsotnosti z dela, brez prekinitvev ali po

dnevih. V primeru, da oče izrabi očetovski dopust po dnevih, se trajanje določi v okviru delovnih dni, vključno s 70 % pripadajočimi koledarskimi dnevi očetovskega dopusta, s tem da je 15 koledarskih dni enako 11 delovnim dnevom, 90 koledarskih dni je enako 63 delovnim dnevom (Ur.l. RS, št. 110/2003).

- **Posvojiteljski dopust** je namenjen enemu ali obema posvojiteljema, s tem da se posvojitelj in otrok po posvojitvi povsem posvetijo drug drugemu. Pravico do posvojiteljskega dopusta lahko izrabi eden ali oba izmed posvojiteljev ali oseba, kateri je otrok zaupan z namenom vzgoje in varstva, razen v primeru, da je ta oseba že uveljavila pravico do porodniškega dopusta oz. očetovskega dopusta za nego in varstvo otroka (tudi v primeru, da je ta oseba posvojila otroka svojega zakonca). Posvojiteljski dopust začne veljati najkasneje 30 dni po nastanitvi otroka v družino z namenom posvojitve. Če je otrok ob posvojitvi star od enega do štirih let, posvojiteljski dopust traja 150 dni, če pa je otrok star od štirih do desetih let, posvojiteljski dopust traja 120 dni. V situaciji, da je posvojitelj ali druga oseba dobila v vzgojo in varstvo otroka pred prvim letom starosti in je že izrabila dopust za nego in varstvo za istega otroka, ima pravico do izrabe posvojiteljskega dopusta toliko dni, kot je bila pravica do dopusta za nego in varstvo otroka krajša od 150 dni. Posvojiteljski dopust lahko eden izmed posvojiteljev naenkrat izrabi v obliki polne odsotnosti z dela ali oba posvojitelja naenkrat v polni ali delni odsotnosti z dela enega ali obeh staršev, pri čemer skupno trajanje dopusta ne sme presegati 150 oz. 120 dni (Ur.l. RS, št. 110/2003).

3.2.1.2 STARŠEVSKO NADOMESTILO

Je ena izmed oblik starševskega nadomestila, kot so porodniško nadomestilo, očetovsko nadomestilo, nadomestilo za nego in varstvo otroka ter posvojiteljsko nadomestilo. Do starševskega nadomestila so upravičene tiste osebe, ki imajo pravico do starševskega dopusta in so bile po tem zakonu zavarovane pred dnevom nastopa posamezne vrste starševskega dopusta. Osebe, ki niso upravičene do izrabe starševskega dopusta, so tudi tiste, ki so bile po tem zakonu zavarovane vsaj 12 mesecev v zadnjih treh letih pred nastopom posamezne vrste starševskega dopusta.

Upravičenci starševskega nadomestila, ki nimajo pravice do izrabe starševskega dopusta, so v času prejemanja starševskega nadomestila obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani ter zavarovani tudi za primer brezposelnosti in starševskega varstva. Upravičenci do starševskega nadomestila so zdravstveno zavarovani tudi za primer bolezni ali poškodbe izven delovnega

mesta, za plačilo zdravstvenih storitev, za povračilo potnih stroškov, pogrebno in posmrtnino. Upravičenci do starševskega nadomestila, ki jim je med tem časom prenehalo delovno razmerje, so kljub temu obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani, obvezno zdravstveno zavarovani in zavarovani za primer brezposelnosti in za starševsko varstvo.

V starševsko nadomestilo ni vključeno prejemanje drugih nadomestil po predpisih, ki urejajo zdravstveno zavarovanje in zavarovanje za primer brezposelnosti ter plačilo prispevkov za socialno varnost zaradi dela s krajšim delovnim časom iz razlogov starševstva in prejemanje delnega plačila za izgubljeni dohodek po *Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih* (Ur.l. RS, št. 110/2003).

V primeru, da zavarovanec v okviru zakona izpolnjuje omenjene pogoje, je v času porodniškega dopusta upravičen do porodniškega nadomestila oz. je v času očetovskega dopusta upravičen do očetovskega nadomestila za prvih 15 dni, za ostalih 75 dni pa očetu Republika Slovenija zagotavlja plačilo prispevkov za socialno varnost od minimalne plače – v času dopusta za nego otroka; pravica do nadomestila za nego in varstvo otroka in v času posvojiteljskega dopusta; pravica do posvojiteljskega nadomestila.

Starševsko nadomestilo se šteje za delovne dneve, ko je zavarovanec na starševskem dopustu, vključno s prazničnimi dnevi in ostalimi prostimi dnevi, določenimi z rokom. Če je ostali del starševskega dopusta izrabljen v obliki delne odsotnosti z dela, zavarovancu pripada pravica do starševskega nadomestila toliko časa, kot traja delna odsotnost z dela (Rakar et al. 2010).

3.2.1.3 PRAVICE IZ NASLOVA KRAJŠEGA DELOVNEGA ČASA

To so pravice, ki jih lahko pridobi eden izmed staršev, ki skrbi za nego in varovanje otroka do tretjega leta starosti otroka oz. eden izmed staršev, ki neguje in varuje gibalno oviranega, težje oviranega otroka ali zmerno ali težje duševno prizadetega otroka po tretjem letu starosti otroka (največ do 18. leta starosti otroka). Omenjene pravice vključujejo tudi enega od staršev, ki v sklopu svoje dejavnosti samostojno plačuje prispevke za socialno varnost (20 ur tedensko) in skrbi za nego in varnost otroka.

V primeru, da je otrok v rejništvu ali zaradi zdravljenja, usposabljanja, vzgoje in šolanja v zavodu, v katerem ima celodnevno oskrbo, pravica do krajšega delovnega časa enemu od staršev ne pripada (izjemoma, če je to obdobje krajše od 30 dni v letu).

Pravica do krajšega delovnega časa velja, če le-ta obsega najmanj polovično tedensko delovno obveznost, ki si jo starš uredi pri svojem delodajalcu. Uveljavitev pravice do plačila sorazmernega dela prispevkov za socialno varnost do polne delovne obveznosti se uredi na

centru za socialno delo. Delodajalec je primoran staršu zagotavljati pravico do polne delovne obveznosti, delojemalec pa ima pravico do plače po dejanski delovni obveznosti. V Sloveniji država plačuje prispevke zavarovanca in delodajalca za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zavarovanje za primer brezposelnosti, za starševsko varstvo, za zdravstveno zavarovanje pa prispevke za primer bolezni in poškodbe izven dela, za pravice do zdravstvenih storitev, povračila potnih stroškov, pogrebno in posmrtnino. V primeru, da je pravico uveljavljal najkasneje 60 dni po potrditvi pravice do dela s krajšim delovnim časom zaradi starševstva, začne pravica veljati z dnem, ko je eden izmed staršev začel delati s krajšim delovnim časom.

Zadnjih sedem let narašča število staršev, ki izkoristijo pravice iz naslova krajšega delovnega časa, da se lahko po preteku dopusta za nego in varstvo otroka dodatno posvečajo otroku, ker se s polnim delovnim časom otroku ne bi mogli posvečati v tolikšni meri (Rakar in drugi 2010).

3.2.2 PRAVICE DO DRUŽINSKIH PREJEMKOV

Družinski prejemki so opredeljeni v *Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih* (Ur.l. RS, št. 110/2003). Med njih spadajo:

3.2.2.1 STARŠEVSKI DODATEK

Je denarna pomoč staršem po rojstvu otroka, ki niso upravičeni do starševskega nadomestila po tem zakonu. Mati otroka, ki ima stalno prebivališče v Republiki Sloveniji in sta z otrokom državljana Republike Slovenije, je upravičena do starševskega dodatka 77 dni od rojstva otroka. V primeru, da mati zapusti otroka ali če trajno oziroma začasno ni sposobna za samostojno življenje in delo oziroma če umre, je do starševskega dodatka upravičen oče otroka.

Po pretečenem obdobju 77 dni od rojstva otroka pa ima pravico do starševskega dodatka eden od staršev, glede na pisni dogovor med njima. Oče, mati ali druga oseba, ki prejema nadomestilo plače po *Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih* oz. delno plačilo za izgubljeni dohodek po tem zakonu, nima pravice do starševskega dodatka. Pravica do starševskega dodatka traja 365 dni od rojstva otroka, če se je pravica začela uveljavljati v roku uveljavitve. V primeru, da se pravica koristi po uveljavljenem roku, se prizna pravica od

prvega dne naslednjega meseca, ko je vloga oddana in traja do izpolnitve otrokovega prvega rojstnega dne (365 dni). Oče otroka ali druga oseba ima pravico do starševskega dodatka v tolikšnem obsegu, kot ga ima mati, zmanjšanim za toliko dni, kolikor je mati to pravico že izrabila.

Od leta 2002 do 2007 je povprečno mesečno število upravičencev postopoma naraščalo, nato pa začelo upadati. Glede na primerjavo podatkov o povprečnem številu mesečnih upravičencev do starševskega nadomestila bi lahko vzroke za upad mesečnih upravičencev do starševskega dodatka iskali v istočasnem porastu števila mesečnih upravičencev do starševskih nadomestil. Eden izmed razlogov za takšno stanje bi lahko bila tudi večja informiranost staršev o pravicah iz naslova starševskega varstva in naraščanja starosti mater ob rojstvu otroka, kar pomeni tudi to, da se starši odločajo za otroke takrat, ko imajo urejene stanovanjske in zaposlitvene razmere in izpolnjujejo pogoje za pridobitev starševskega nadomestila (Rakar in drugi 2010, 51–52).

3.2.2.2 POMOČ OB ROJSTVU OTROKA

Je denarni prejemek v enkratnem znesku, namenjen nakupu opreme za novorojenca. Namesto denarnega prejema je možno v enaki vrednosti izbrati opremo za novorojenca v obliki paketa. Pravico do pomoči ob rojstvu otroka ima vsak otrok, katerega mati ali oče imata stalno prebivališče v Republiki Sloveniji. Pravico lahko uveljavita mati ali oče. Od 1. julija 2010 znaša višina pomoči ob rojstvu otroka 279,42 EUR. Znesek se spreminja dvakrat letno glede na rast cen življenjskih potrebščin.

Od leta 2003 število upravičencev do pomoči ob rojstvu otroka narašča, kar lahko pripisujemo povečanemu številu živorojenih otrok v tem obdobju, zato sorazmerno narašča tudi število upravičencev do pomoči.

3.2.2.3 OTROŠKI DODATEK

Je prejemek za preživljanje, vzgojo in izobraževanje otroka, kadar dohodek na družinskega člana ne presega 99 % povprečne plače v Republiki Sloveniji, gledano na preteklo koledarsko leto, če se otroški dodatek uveljavlja v mesecu januarju, februarju ali marcu. Pravico do otroškega dodatka ima eden od staršev oz. druga oseba s stalnim, prijavljenim prebivališčem v Republiki Sloveniji. V primeru, da je otrok starejši od 18 let, brez staršev ali ne živi v

skupnem gospodinjstvu (če tako glede na okoliščine odloči center za socialno delo) in ima prebivališče v Republiki Sloveniji, lahko sam uveljavlja pravico do otroškega dodatka.

Če je otrok v delovnem razmerju ali upravlja kmetijsko oz. drugo samostojno dejavnost, starš nima pravice do uveljavitve pravice do otroškega dodatka. Enako velja za primer, če je otrok zaradi vzgoje, šolanja ali usposabljanja v zavodu, v katerem je deležen celodnevne brezplačne oskrbe.

Pravica do otroškega dodatka je priznana za obdobje enega leta, s prvim dnevom naslednjega meseca po vložitvi vloge, njegova višina pa se določi glede na uvrstitev družine v posamezni dohodkovni razred, pri čemer se upošteva povprečni mesečni dohodek na družinskega člana v preteklem koledarskem letu oz. v predpreteklem koledarskem letu, če se otroški dodatek uveljavlja v mesecu januarju, februarju ali marcu.

V obdobju med leti 2000 in 2008 je število upravičencev do otroškega dodatka upadlo, kar je povezano s številom splošnega upada otrok (Rakar in drugi 2010, 56).

3.2.2.4 DODATEK ZA VELIKO DRUŽINO

Je letni prejemek, namenjen družinam s tremi ali več otroki, ki so v starostnem razponu od 18 do 26 let, če se šolajo in imajo status učenca, dijaka, vajenca ali študenta na podiplomskem študiju. Pravico do dodatka za veliko družino lahko uveljavlja eden od staršev, s pogojem, da ima eden od staršev stalno prebivališče v Republiki Sloveniji. V primeru, da trije ali več otrok iz iste družine živi brez staršev, ima pravico do dodatka tudi eden izmed polnoletnih otrok. Od leta 2003 narašča število upravičencev za veliko družino, kar kaže, da se v družinah rojevajo trije ali več otrok (Rakar in drugi 2010, 58).

3.2.2.5 DODATEK ZA NEGO OTROKA

Je pravica, namenjena otroku, potrebnemu posebne nege in varstva, ki jo lahko uveljavlja eden od staršev. Otrok je do tega dodatka upravičen do njegovega 18. leta starosti. V primeru, da je otrok v zavodu, rejništvu ali na usposabljanju, dodatek za nego otroka s posebnimi potrebami staršem ne pripada. V zadnjih letih narašča povprečno mesečno število otrok, katerih starši prejemaajo dodatek za nego otroka. Razlog za to bi se lahko skrival v tem, da so starši vse bolj seznanjeni s pravicami oz. možnostmi pomoči.

3.2.2.6 DELNO PLAČILO ZA IZGUBLJENI DOHODEK

Je prejemek, namenjen enemu izmed staršev, ko prekine delovno razmerje ali začne zaradi nege in varstva otroka s težko motnjo v duševnem razvoju ali težko (ali težko gibalno) oviranega otroka delati krajši delovni čas. Upravičenci so ustrezno obvezno zavarovani iz naslova prispevkov za socialno varnost, tako da prispevek zavarovanca plačuje upravičenec sam, prispevek delodajalca pa plačuje država. Možnost te pravice lahko uveljavi tudi eden od staršev, ki neguje in varuje dva ali več otrok s potrebami posebnega varstva in nege. (Rakar in drugi 2010, 59).

Pravica do delnega plačila za izgubljen dohodek pripada tudi enemu izmed staršev, ki doma neguje in varuje dva ali več otrok z zmerno ali težjo motnjo v duševnem razvoju, ali z zmerno in težjo gibalno oviranostjo.

Uveljavljanje te pravice je možno s pogojem, da sta tako otrok kot starš državljana Republike Slovenije, s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji. Pravica velja do izpolnjevanja pogojev za uveljavljanje pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja oz. največ tri mesece po smrti otroka.

Tako kot pri koriščenju dodatka za nego otroka, tudi pri delnem plačilu za izgubljeni dohodek s podobnimi razlogi število upravičencev narašča (Rakar in drugi 2010, 61).

3.2.3 UREJENOST OTROŠKEGA VARSTVA

Urejenost predšolskega varstva v Sloveniji določata *Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja* in *Zakon o vrtcih*.

Ker ima Slovenija enoten sistem predšolske vzgoje, so za organizacijo in izvedbo predšolske vzgoje zadolženi javni in zasebni vrtci. Za zasebne vrtce mora biti s strani občine dodeljena koncesija, s katero veljajo enaki pogoji kot za javne vrtce. Ko je premalo mest v javnem vrtcu in ko obstaja interes staršev, lahko vrtec varstvo otrok organizira tudi v vzgojno-varstveni družini. Vrtci lahko organizirajo tudi občasno varovanje otrok na domu, kar lahko opravljajo delavci vrtca in zunanji sodelavci s predpisano izobrazbo in delovnimi izkušnjami.

Zakon o vrtcih določa temeljno nalogo vrtcev, in sicer pomoč staršem pri skrbi za otroke, izboljšanje kvalitete družin in otrok z načelom spodbujanja razvoja otrokovih telesnih in duševnih sposobnosti. Predšolska vzgoja je v vrtcih razdeljena v dve starostni obdobji, od 1 do 3 let starosti ter od 3. leta starosti do vstopa v šolo. Vrtec na podlagi prijav sprejema in vpisuje otroke v svoje programe vse leto, pri tem imajo prednost otroci s posebnimi potrebami

in otroci iz slabih socialnih razmer. Po zakonu se programi predšolske vzgoje financirajo iz javnih sredstev, sredstev ustanovitelja, plačil staršev in ostalih donacij.

Na osnovi cene programa občina določi znesek plačila, v katerega je na podlagi razvrstitve družine v dohodkovni razred razvrščen otrok. Starši imajo možnost oddaje vloge za zniževanje plačila vrtca. Pogoje subvencioniranja programov predšolske vzgoje določata *Zakon o vrtcih* in na podlagi tega sprejet *Pravilnik o plačilih staršev za programe v vrtcih*.

Do subvencioniranih programov predšolske vzgoje iz javnih sredstev so upravičeni starši otrok s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji oz., če ima vsaj eden izmed staršev začasno prebivališče in je zavezanec za dohodnino. Plačila javnega vrtca so oproščeni starši, ki prejemajo denarno socialno pomoč (Rakar in drugi 2010, 61–62).

3.2.4 USKLAJEVANJE DELOVNEGA IN DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA

V središču pozornosti evropske družinske politike je v okviru usklajevanja dela in družine večja aktivnost moških v družinskem življenju (Rener 2008). V Sloveniji enakost med spoloma določa *Zakon o enakih možnosti moških in žensk*, ki stremi k skupnim temeljem za izboljšanje položaja žensk in ustvarjanje enakih možnosti žensk in moških na političnem, ekonomskem, socialnem, vzgojno-izobraževalnem in drugih področjih družbenega življenja.

Prav usklajevanje dela in družinskega življenja je eden izmed najpomembnejših pogojev usklajevanja enakih možnosti pri obeh spolih v družbi, še posebno na področju zaposlovanja in trgu delovne sile. Primer neuskajevanja zasebnih in poklicnih obveznosti se kaže predvsem pri porabi in delitvi časa, pri upoštevanju zasebnih potreb v poklicni sferi ter usklajevanju poklicnih aktivnosti z zasebnim oz. družinskim življenjem. V Sloveniji je še vedno prisotna tradicionalna delitev na moško in žensko delo, saj slednje še vedno opravijo večino neplačanega gospodinjanskega dela.

Pri usklajevanju dela in družine je pomembno področje starševskih dopustov in dnevnega otroškega varstva, saj ti ukrepi v veliki meri omogočajo lažje usklajevanje dela in družine. Tako bi morala biti večja pozornost namenjena fleksibilnosti dopustov ter očetovskemu dopustu, saj bi to imelo vpliv pri večji vključenosti očetov v družinsko življenje oz. aktivno očetovstvo (Rener 2008).

Tako je eden izmed razlogov nizke rodnosti tudi neenakopravnost med spoloma na delovnem mestu in doma v gospodinjstvu (Rener 2005). Kljub temu da imajo ženske povprečno višjo izobrazbo, težje najdejo zaposlitev, zasedajo nižja delovna mesta in imajo v primerjavi z

moškimi manjše karierne možnosti in slabše plačilo. V zadnjem času je vedno bolj vprašljiva varnost zaposlitve, saj je zaposlitev za nedoločen čas vse manj, kar negativno vpliva na odločanje mladih žensk za starševstvo.

3.2.5 DAVČNE OLAJŠAVE

Davčne olajšave so opredeljene v *Zakonu o dohodnini*, kjer so navedeni pogoji, pod katerimi se lahko otroke kot vzdrževane člane gospodinjstva uveljavlja za zmanjšanje davčne letne osnove (Ur. I. RS 54/2004). V 114. členu je opredeljeno, da z vsakim nadaljnjim otrokom davčna olajšava narašča.

3.2.6 STANOVANJSKA POLITIKA

Stanovanjska politika je v Sloveniji minimalistična in predstavlja velik problem za mlade. Glede na evropsko povprečje sodi Slovenija med evropske države z najnižjim deležem najemnih stanovanj (Mandič 2009). Razloge za to lahko najdemo v privatizaciji družbenih stanovanj, posledica tega pa je prevlada lastniških stanovanj in marginalizacija najemniškega sektorja ter velik primanjkljaj socialnih in neprofitnih najemniških stanovanj (Cirman 2004).

V Sloveniji so glavni instrument stanovanjske socialne politike neprofitna/socialna stanovanja, ki temeljijo na strogih kriterijih po principu preverjene potrebe in ne zadoščajo kriterijem. Do subvencionirane najemnine so upravičeni državljani, ki so prejemniki socialne pomoči in njihov dohodek ne presega minimalnega dohodka povečanega za 30 % ugotovljenega dohodka in za znesek najemnine. Zaradi zelo majhnega števila upravičencev subvencioniranje najemnin v Sloveniji praktično ne obstaja (Filipovič 2007).

Za neprofitna oz. socialna stanovanja imajo stanovanjske subvencije večinoma obliko reguliranih najemnin (Stanovnik 2004). Pri pridobitvi neprofitnih/socialnih stanovanj imajo prednost socialno ranljive skupine, kot so družine z več otroki, družine z manjšim številom zaposlenih, mladi in mlade družine, invalidi in družine z invalidnim članom.

V okviru stanovanjske politike skuša država olajšati stanovanjsko problematiko. Temeljni namen stanovanjske politike je omogočanje državljanom dobrih stanovanj, primerne velikosti in po dosegljivih cenah z zagotovitvijo njihovega vključevanja v lokalno okolje (Lujanen v Čebul 2005).

Stanovanjska politika mora biti pri zagotavljanju ciljev aktivna na področjih, kot so (Lujanen v Čebul 2005, 11–12):

- 3 dostop do stanovanja,
- 4 dosegljivost,
- 5 vprašanje kakovosti,
- 6 posebne potrebe,
- 7 socialna kohezija,
- 8 varnost najemnikov,
- 9 soodločanje najemnikov,
- 10 varovanje okolja.

4 DRUŽINSKE POLITIKE V EVROPSKIH DRŽAVAH: PRIMERI DOBRIH PRAKS

Predvsem v skandinavskih državah in v Franciji so po poročanju mnogih raziskav trendi rodnosti v zadnjih nekaj desetletjih negativni (Gauthier 2007; Bonoli 2008; Mills 2008 in drugi). Po trenutnih ocenah so te porasti rezultat t. i. »tempo efekta«, saj so ženske, ki jih je zamikala odločitev za rojstvo otroka, prišle do konca svoje rodnostne dobe in se tako odločajo za otroka. Na ta način so se pridružile tistim, ki rojevajo mlajše, kar vodi v rezultat hitrega dviga stopnje rodnosti. Po Bonoliju (2008) bi lahko bile tudi tako majhne spremembe v naraščanju stopenj rodnosti pokazatelj velikih sprememb v celotni strukturi prebivalstva in bi posledično pozitivno vplivale na obstoj držav blaginj.

Sociološke raziskave kažejo, da vloga družinske politike v reproduktivnih odločitvah ljudi ni neposredna (oz. vpliv ni linearen), je pa posredna, kar še posebej velja za ukrepe, ki se nanašajo na področja, kot so usklajevanje dela in družine (Esping-Andersen 1999; Castels 2002; Gauthier 2007). Tako je potrebno posamezne ukrepe družinske politike vedno analizirati tako v določenem socialno-ekonomskem kot v socialno-kulturnem kontekstu (Bonoli 2008).

Zaradi različnih trendov v reproduktivnih odločitvah v evropskih državah bomo v nadaljevanju podali tudi vpogled v družinsko politiko in ukrepe dveh evropskih držav –

Francijo in Švedsko, da bi lahko analizirali, kakšne so okvirne zakonske podlage družinskih politik v teh dveh državah in njihuni ukrepi, ki delujejo spodbujevalno ali zaviralno na reproduktivne odločitve posameznikov.

Tako bomo analizirali ukrepe oz. politike na področju družin in družinskega življenja v Sloveniji, pri čemer bomo upoštevali tudi študije, ki so analizirale vlogo družinske politike v reproduktivnih odločitvah v evropskih državah. Na ta način bomo lahko v sklepnem delu podali ugotovitve in predloge, ki bi bili koristni za slovenski primer.

4.1 DRUŽINSKA POLITIKA V FRANCIJI

Za francosko družinsko politiko velja, da ima najdaljšo tradicijo v Evropi. Francija se je med letoma 1830 in 1950 spopadala z upadanjem rodnosti in je bila kar stoletje pred ostalimi zahodnimi državami. Kot posledica tega sta se v 19. stoletju izoblikovali družbeni gibanji (Nacionalna zveza zoper izumiranje prebivalstva ter katolicistično gibanje), ki sta si prizadevali k razvoju družinske politike v Franciji. Francija je leta 1920 razglasila Deklaracijo o pravicah družin, Družinski zakonik pa je so sprejeli leta 1939. (Kaufmann 2002, 460).

V Franciji so že v 20. stoletju izvajali ukrepe, ki so temeljili na podpori družinam (dodatki k osebnim dohodkom, uzakonjeno varstvo pravic mater in otrok ipd.). Leta 1913 so uvedli materinski dopust, ki je bil sprva pravica zaposlenih žensk v javnem sektorju, kasneje pa je postal univerzalna pravica vseh žensk. Do druge polovice 20. stoletja je bila francoska politika usmerjena patriarhalno, saj je bil v ospredju moški kot hranitelj družine, ženske pa so bile usmerjene v sfero doma, kar se je kazalo v nizki participaciji žensk na trgu dela. Ukrepi družinske politike so se v tem povojnem obdobju kazali bolj v pronatalistični luči, saj so podpirali velike družine. Do družinskih dodatkov so bile upravičene družine z več otroki, višina otroških dodatkov pa je naraščala z številom otrok v družini. V tistem času je bila družinska politika v Franciji zasnovana na ideji otrok kot kolektivne investicije in odgovornosti države (Letablier v Rajgelj 2008).

V sedemdesetih letih se je ustvarilo povpraševanje po ženski delovni sili in posledično so začeli po različnih oblikah varovanja otrok ustanavljati dnevne varovalne centre. Vse do leta 1997 je bila francoska družinska politika usmerjena v model »zaposlene matere«, nato se je z uvedbo nove družinske politike preusmerila v »socialno pravičnost in enakost spolov«

(Letablier 2003, 2–4). Tako se je poudarek preusmeril na pomembnost javnega in dostopnega varstva otrok in zagotavljanja možnosti za lažjo uskladitev dela in družine, pri čemer je bila osrednja težnja na dvigu rodnosti (Letablier 2003, 4).

Danes sodi Francija med rodnostno uspešnejše države, kar gre pripisati učinkovitosti njihove obširne družinske politike (Kaufmann 2002, 461). Poleg tega je v okviru pozitivnih sprememb v družinski politiki k zviševanju rodnosti pripomogla sprememba, ki se je nanašala na zniževanje neposrednih stroškov za otroke, kasneje kot oblika podpore usklajevanja dela in družine. Tako so ključni del družinske politike ostala nadomestila za neposredne stroške za vzdrževanega otroka, poleg tega, da je država podporo namenila tudi v nadomestila ostalih stroškov, z glavnim poudarkom na usklajevanju dela in družine (Letablier 2003, 259).

Francija je s svojo eksplicitno družinsko politiko na državni ravni zajeta v okviru Ministrstva za delo, socialne zadeve, družino in solidarnost. Temeljni elementi, zasnovani na ciljnih in so prisotni v francoski družinski politiki, so (v Kaufmann 2002; Letablier 2003):

- solidarnost,
- pronatalizem,
- socialna pravičnost,
- zaščita blaginje otrok,
- zaščita staršev pri odločanju o tipu družine (odločitev o tem, ali bodo ostali doma in vzgajali in ali se bodo odločili za trg dela),
- pomoč družinam pri vzgajanju otrok,
- olajšave pri rojstvu tretjega otroka,
- zmanjšanje revščine in razlik med otroki,
- lažje usklajevanje dela in družine (The Claringhouse on International Developments in Child, Youth and Family Policies at Columbia University 2009).

Francija ima uspešno družinsko politiko, ki jo ohranja vzporedno z modernizacijo družinskih oblik in z ekonomskimi, socialnimi ter demografskimi potrebami države (Kaufmann 2002, 462). Za Francijo je značilna izrazita pronatalistična politika, saj si prizadeva za velike družine, posebej s spodbujanjem staršev za tretjega otroka. Ob rojstvu tretjega in vsakega nadaljnjega otroka so matere upravičene do daljšega porodniškega dopusta, prav tako so do otroškega dodatka upravičene družine z vsaj dvema otrokoma, ki pa se viša s številom otrok (Moss in Korintus 2008, 201).

Francija ima velik poudarek na univerzalnih socialnih storitvah in sistemu pravic iz naslova družinskih prejemkov (brezplačen sistem predšolske vzgoje). Kljub vsem gospodarskim ima

Francija tudi sistem družinskih prejemkov trdno usmerjen na zaščito otrok in na družinske prejemke.

4.1.1 PRAVICE IZ ZAVAROVANJA ZA STARŠEVSKO VARSTVO

Starševski dopust je bil v Franciji kot del zaposlitvene zakonodaje vpeljan leta 1977. Glavni namen vpeljave starševskega dopusta je bil spremeniti varstvo otrok in izboljšati položaj žensk, ki želijo same vzgajati otroke. V Franciji kot oblike starševskega dopusta poznajo:

- **Starševski dopust**, do katerega so upravičeni tisti, ki imajo službo in so pri istem delodajalcu zaposleni vsaj eno leto pred rojstvom oz. posvojitvijo otroka. Mati ali oče lahko starševski dopust izrabita v obliki polne ali delne odsotnosti z delovnega mesta. Po poteku starševskega dopusta imajo starši pravico do istega delovnega mesta, kot so ga imeli pred rojstvom otroka. Dolžina starševskega dopusta je do otrokovega tretjega leta starosti in se lahko v primeru bolezni otroka podaljša še za eno leto (Moss in Korintus 2008, 202; Letablier 2003, 251). Po veljavni zakonodaji starševski dopust omogoča zaposlenim staršem, ki so bili vsaj eno leto pred rojstvom otroka neprekinjeno zaposleni, da popolnoma prekinajo z delom ali da delajo s krajšim delovnim časom (od 16 do 32 ur tedensko), da lahko skrbijo in negujejo otroka.
- **Materinski dopust**, do katerega so upravičene vse ženske in traja 16 tednov (za rojstvo prvega in drugega otroka). Uveden je bil leta 1913 kot pravica zaposlenih žensk v javnem sektorju, kasneje je postal univerzalna pravica za vse ženske. Glede na to, da je družinska politika v Franciji postala samostojno področje javne politike šele po drugi svetovni vojni, se za osnovo šteje zakonik iz leta 1939 (Letablier 2003, 1–2). Materinski dopust se šteje 6 tednov pred predvidenim datumom poroda in traja 10 tednov po porodu, obvezni del materinskega dopusta pa mora trajati najmanj 8 tednov oz. 6 tednov po rojstvu otroka. Pri tretjem in vsakem nadaljnjem otroku se porodniški dopust podaljša na 26 tednov. Z rojstvom dvojčkov se porodniški dopust podaljša na 34 tednov (12 tednov pred porodom in 22 tednov po porodu). Mati med porodniškim dopustom ne more izgubiti službe. Če mati ob rojstvu otroka umre, je do največ 10 tedenskega dopusta upravičen oče (Moss in Korintus 2008, 200–201; Grant in drugi 2004, 78).

- **Očetrovski dopust** je namenjen očetom in traja dva tedna. Januarja 2002 se je očetrovski dopust podaljšal iz 3 dni na 2 tedna. V primeru več živorojenih otrok se podaljša na 21 dni. Očetrovski dopust je plačan ter zavarovan, izkoristiti ga je potrebno do otrokovega četrtega meseca starosti, izjemoma v primeru, da je otrok hospitaliziran ali če mati umre (Moss in Korintus 2008; Letablier 2003, 250–251).

V okviru očetrovskega dopusta je možno zaznati preobrat v francoski družinski politiki, saj se je pomembnost očetrovstva prvič pojavila v razpravah o družinski politiki. Ta preobrat naj bi prispeval k ozaveščenosti francoske javnosti o tem, da tako kot je nujna enakost žensk in moških na trgu dela, tako je nujna tudi enakost spolov v domači sferi v okviru družinskih obveznosti in gospodinjskega dela (Fine-Davis in drugi 2004, 11–12).

- **Posvojiteljski dopust** je namenjen staršem, posvojiteljem in je stvar dogovora med njimi. V primeru, da starš ne nastopi posvojiteljskega dopusta, lahko uveljavi tri dni plačanega dopusta. Trajanje posvojiteljskega dopusta je 10 tednov, z začetkom 10 dni pred nastopom posvojitve, v primeru več posvojenih otrok se ta podaljša na 22 tednov (The Claringhouse in Interantional Developements in Child, Youth and Family Policies ata Columbia University 2009).
- **Dopust za nego bolnega otroka** je neplačan dopust, ki je namenjen zaposlenim staršem z otroki, mlajšimi od 16 let, do katerega so upravičeni 3 do 5 dni na leto (Moss in Korintus 2008, 202; Letablier 2003, 251). Leta 2001 so uvedli nadomestilo za starše, ki skrbijo za bolnega otroka. Če imajo starši resno bolnega otroka, mlajšega od 20 let, lahko izberejo med izkoriščenjem 310 dni plačanega dopusta ali delajo krajši delovni čas v obdobju treh let (The Claringhouse in Interantional Developements in Child, Youth and Family Policies ata Columbia University 2009).

V sklop **starševskih nadomestil** spada tudi **plačan porodniški dopust**, do katerega so upravičene vse ženske, ki imajo pri krajevnem skladu urejeno zdravstveno zavarovanje (vsaj 10 mesecev pred predvidenim datumom poroda). V času porodniškega dopusta je mati upravičena do porodniškega nadomestila v obsegu 80 % plače, pod pogojem, da ima devet mesecev pred predvidenim rokom poroda oz. v obsegu 90 dni v letu opravljenih vsaj 200

delovnih ur. Poleg tega je pogoj za izplačevanje porodniškega dopusta, da le-ta traja minimalno 8 tednov. (Grant in drugi 2004, 80). Po šestih mesecih po poteku porodniškega dopusta se izplačevanje starševskega dopusta za prvega otroka prekine, v primeru vseh nadaljnjih otrok pa je plačan v celotnem znesku. Očetovski dopust je plačan le za vsakega drugega ali nadaljnega otroka in se izplačuje v višini 100 % nadomestila plače (Moss in Korintus 2008, 201).

4.1.2 PRAVICE IZ NASLOVA DRUŽINSKIH PREJEMKOV

Francija ima zelo kompleksen sistem pravic iz naslova družinskih prejemkov, saj v ta sklop spada kar 30 dodatkov, namenjenih pomoči družinam z otroki. Med pomembnejše dodatke se štejejo dodatki za zniževanje oz. lajšanje stroškov otrok. Med njih med drugimi spadajo družinski dodatek, dodatka za pomoč revnim družinam s kraticama RMI in API, dodatek za nego otroka ter stanovanjski dodatek (Letablier v Rajgel 2008, 57).

Do družinskega dodatka so upravičene vse družine, ki imajo dva otroka mlajša od 16 let in družine s starejšimi, šolajočimi se otroki med 16 in 20 letom starosti. Višina družinskega dodatka se usklajuje enkrat letno, odvisna pa je od števila otrok v družini. RMI je minimalni dodatek, do katerega so upravičene družine z najnižjimi prihodki, API pa dodatek, do katerega so upravičene samo matere samohranilke z zagotovitvijo vsaj minimalnega mesečnega prejemka. Starš, ki zaradi nege otroka prekine delo ali dela s krajšim delovnim časom ter ima dva ali več otrok (mlajših od 3 let), je upravičen do dodatka za nego otroka (Letablier v Rajgel 2008, 57).

Eden izmed pomembnejših dodatkov iz pravic naslova družinskih prejemkov je stanovanjski dodatek, ki je denarna pomoč, namenjena plačevanju najemnine osebam, ki že prejemajo katero izmed oblik družinskih prejemkov. Poleg omenjenih dodatkov obstaja še nekaj tistih dodatkov, ki so namenjeni raznolikim skupinam ljudi s kompleksnimi življenjskimi in težkimi situacijami (Letablier 2003, 5).

V Franciji je večina družinskih prejemkov odvisna od višine dohodkov staršev, poleg tega je še vedno prisotna pronatalistična politika, čeprav v manjši meri kot v preteklosti (Letablier 2003, 248). Družinski prejemki spadajo pod Ministrstvo za delo, socialne zadeve, družino in solidarnost in Agencijo za družinske prejemke in Sklad za družine (The Clearinghouse on

International Developements in Child, Youth And Family Policies at Columbia University 2009).

Družinski prejemek, do katerega so upravičene vse družine z najmanj dvema otrokoma, je **univerzalni otroški dodatek** (v The Clearinghouse on International Developements in Child, Youth And Family Policies at Columbia University 2009), ki je enak za vse družine, ne glede na dohodek. Izplačevanje univerzalnega otroškega se začne z rojstvom drugega otroka in traja do otrokovega 20. leta starosti (Letablier 2003, 249).

V Franciji imajo tudi družine ukrepe, ki niso univerzalni, med pomembnejše sodijo (v Grant in drugi 2004, 81):

- **dodatek za majhne otroke,**
- **dodatek za sirote** (otroke brez staršev),
- **dopolnilni družinski dodatek** (namenjen družinam s tremi ali več otroki, dodatek je odvisen od višine dohodka staršev),
- **dodatek za enostarševske družine** (za obdobje prejemanja enega leta),
- **dodatek za otroke do dopolnjene starosti treh let** (ki ima organizirano obliko varstva na domu),
- **dodatek za šolajočega otroka,**
- **dodatek za bivanje** (namenjen za plačevanje nekaterih stroškov stanovanja),
- **dodatek za otroka s posebnimi potrebami.**

Omenjeni dodatki se dodeljujejo na način preverjene potrebe in so pomembni predvsem za enostarševske družine, ki imajo nižje mesečne dohodke napram družinam z zaposlenima obema staršema (Grant in drugi 2004, 81).

V Franciji so 1. januarja 2004 reformo doživeli določeni družinski ukrepi. Uveden je bil nov, **univerzalen prejemek**, imenovan **PAJE** (*Prestation d accueil du jeune enfant*), katerega sestavljajo prejemki (v The Clearinghouse on International Developements in Child, Youth And Family Policies at Columbia University 2009):

- **dodatek za majhne otroke** (ki je odvisen od višine dohodka staršev in se izplačuje do dopolnjenega otrokovega tretjega leta starosti),
- **dopolnilni družinski dodatek** (je univerzalen družinski dodatek in je namenjen staršem, ki so bili pred tem vsaj dve leti zaposleni, da lahko na starševskem dopustu

vzgajajo otroke. Izplačujejo se tudi za prvorojenega otroka do dopolnjenega šestega meseca starosti),

- **denarna podpora ob rojstvu ali posvojitvi otroka** (je odvisna od dohodka staršev in je namenjena tako rojstvu prvega kot vsakega nadaljnjega otroka),
- **denarno nadomestilo za varstvo otrok** (višina nadomestila je odvisna od dohodka staršev in se upošteva za primere zasebnega varstva na domu ali v primeru dodelitve otroka v jasli) (Grant in drugi 2004, 81).

4.1.3 UREJENOST DNEVNEGA OTROŠKEGA VARSTVA

V Franciji imajo poseben model predšolske vzgoje, imenovan Ecole Maternelle, ki je namenjen otrokom od drugega do šestega leta starosti. Ta model predšolske vzgoje je vzpostavljen s strani Ministrstva za izobraževanje in ga financira državni proračun. Glavni cilj predšolske vzgoje v Franciji je socializacija in zdrav razvoj otrok ter priprava otrok za nadaljnji izobraževalni sistem. Poleg tega je težnja na možnosti usklajevanja družinskega in poklicnega življenja. V Franciji v vrtcih poteka varstvo otrok od 8.30 do 16.30. V primeru, da otroci potrebujejo dodatno varstvo pred ali po izobraževalnem programu, je na voljo varstvo, ki ga morajo starši dodatno plačati (znesek je odvisen od njihovega mesečnega dohodka). Matere, ki so zaposlene, imajo tudi možnost, da svoje otroke (starosti od treh mesecev do treh let) vpišejo v jasli, ki so odprte 10 do 12 ur dnevno.

Višina plačila za vrtec je odvisna od dohodka staršev. Znesek plačila (50 evrov dnevno) dnevnega bivanja otroka v vrtcu si delijo:

- 25 % plača Sklad za družine,
- 50% zneska plača država,
- 25 % plačajo starši (v primeru minimalnega dohodka staršev njihov delež plača Sklad za družine).

Kljub temu, da so do vrtcev upravičeni vsi otroci, ne glede na materialni status družine, v vrtcih po navadi primanjkuje kapacitet za dvoletnike (v obsegu 40 %), zato je tudi v ukrepih francoske družinske politike cilj doseči dovolj kapacitet v vrtcih (The Clearinghouse on International Developements in Child, Youth and Family policies at Columbia University 2009).

Francija je na splošno znana kot država z zelo dobrim sistemom izobraževanja in predšolske vzgoje. Glede na to, da si vedno bolj prizadevajo vpeljati ukrepe, ki bi omogočali še lažje usklajevanje dela in družinskega življenja in glede na to, da se rodnost v Franciji zvišuje, bi lahko pričakovali trend povišane rodnosti.

4.1.4 USKLAJEVANJE POKLICNEGA IN DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA

Kot smo že omenili, si francoska družinska politika s svojimi ukrepi v največji meri prizadeva k čim lažjemu usklajevanju dela in družine. Danes Francija velja za državo, ki ima eno najvišjih stopenj rodnosti v Evropi. Zagotovo imajo ukrepi družinske politike, ki se nanašajo na pomoč staršem pri stroških in vzgajanju otrok in usklajevanje družinskih obveznosti, velik vpliv na visoko rodnost. Kljub temu je v Franciji še vedno prisotna tradicionalna delitev dela (Letablier 2003, 259).

Tako so ženske še vedno zadolžene za večino gospodinjskih del in skrb za družino. Dejavniki, ki so pripomogli k povečanju deleža moških pri gospodinjskih opravilih, je bil prav povišan delež žensk na trgu delovne sile. Glede na ostale evropske države v Franciji v okviru ukrepov niso nikoli prisiljevali oz. usmerjali žensk pri odločitvah, ali ostanejo na trgu dela ali ostanejo v domači sferi. Za Francijo na splošno velja, da ima zelo dober starševski dopust, slabost pa se kaže v tem, da po šestih mesecih dopusta starš za prvega otroka ni več plačan, medtem ko je za vsakega drugega oz. nadaljnjega otroka plačan v celoti. Enako velja za očetovski dopust. V tem ukrepu je jasno razviden vpliv pronatalistične politike, ki si prizadeva za velike družine in s tem vpliva na zvišanje rodnosti.

Francija ima široko dostopen in razvit sistem dnevnega varstva in svojevrsten model predšolske vzgoje in izobraževanja, saj je do šestega leta starosti otroka brezplačen. Zaradi primanjkljaja kapacitet v vrtcih so v Franciji začeli z reformo predšolske vzgoje, saj se je pojavila potreba glede usklajevanja delavnika vrtcev z vse bolj kompleksnimi delavniki staršev.

4.2 DRUŽINSKA POLITIKA NA ŠVEDSKEM

Namen družinske politike, ki nadgrajuje socialno politiko, je izboljšati kvaliteto življenja družin z zagotovitvijo finančne varnosti tudi družinam z več otroki. Porazdelitveni ukrepi

ekonomske in socialne politike kot tudi odločitve glede univerzalnosti oz. selektivnosti se razlikujejo glede na tip modela socialne politike. Na Švedskem so za svoj model privzeli institucionalni model, ki temelji na načelu zagotavljanja prednosti univerzalnim socialnim pravicam družin z otroki, temelječ na prerazdelitvi dohodkov, ki jo opravlja progresiven davčni sistem. Primarni namen družinske politike je zagotavljanje pomoči in z izdatki vzdrževati družine, še posebej, če imajo več otrok (Stropnik 1997).

Model socialne politike na Švedskem spada v skandinavski model zaradi podobnost modelov socialnih politik v skandinavskih državah. Spremembe v rodnostnem obnašanju na Švedskem in v skandinavskih državah se odražajo v visoki stopnji ekonomske neodvisnosti žensk, v omejitvah pri številu otrok zaradi višine dohodka, v možnosti oblikovanja neodvisnega posameznika in v spoštovanju in podpiranju posameznikovih odločitev. Sistem blaginje skandinavskih držav prebivalcem omogoča manjšo odvisnost od družine in tudi od trga, medtem ko ima model socialne politike držav Južne Evrope povsem nasprotno značilnosti (Moors 2000, 34–47).

Skandinavski model socialnih politik podpira sistem, ki omogoča tako moškim kot ženskam možnost kombiniranja dela in družinskih obveznosti. Ta model socialne politike je popolnoma drugačen od zastavljenosti politik Južne Evrope, ki so tradicionalnejše in usmerjene v družino. Poleg tega, da je družinska politika usmerjena v ravnovesje in možnost enakomerne porazdelitev aktivnosti in enakopravnosti med oba spola, je toliko bolj učinkovita glede družine. Kljub temu, da so bili direktni učinki majhni, je imela družinska politika pozitiven vpliv na rodnost (Knudsen 2007, 144–145).

V primerjavi z ostalimi evropskimi državami je Švedska v zadnjih letih postala država z eno najvišjih stopenj rodnosti, še posebej v primerjavi z Nemčijo (Andersson 2000 in Neyer 2005). Kot predstavnica Nordijskega socialnega modela prizadeva za univerzalne ugodnosti za vse državljane in k enakopravni delitvi bogastva (univerzalizem in egalitarizem) (Ule in Kuhar 2003, 82).

Švedska ima specifičen model oz. pristop do prebivalstvene politike, ki se večinoma pojavlja pod izrazom družinska politika. Obe politiki sta med seboj zelo prepleteni, vendar je prebivalstvena politika opredeljena z bistvenim namenom povečanja stopnje rodnosti prebivalstva, glavni cilj družinske politike pa je izboljšanje kvalitete življenja družin (Wetheimer-Baletić 2005, 313).

Od leta 1921 je na Švedskem dovoljena uporaba kontracepcijskih sredstev in legalizacija splava. Glede izobraževanja mladih o spolnosti, reprodukciji in enakopravnosti žensk v

družini spada Švedska med najbolj razvite evropske države. Leta 1930 je prebivalstvena politika temeljila na humanitarnih pristopih s ciljem svobodnega odločanja za starševstvo in zavarovanja blaginje otrok. Po letu 1940 so na Švedskem sprejeli kar nekaj ukrepov, s katerimi so v okviru širšega sklopa socialne politike usmerjeni k izboljšanju življenjskega standarda družin z večjim številom otrok.

»Skandinavski« model socialne politike je v razni literaturi imenovan kar »Myrdalova politika«, imenovan po zakoncih Myrdal, ki sta leta 1930 »uvedla« mnoge inovacije na področju socialne politike. Še posebej sta si na področju družinske politike prizadevala za zdravstveno zaščito mater in otrok. Omenjena švedska politika temelji na načelih enakosti, solidarnosti in sodelovanja švedske družbe in družine. Večji poudarek je na socialnih ciljih, kot so spoštovanje človekovih pravic in svoboda odločanja o starševstvu, ki pripomorejo k blaginji družine, države, medgeneracijske solidarnosti (Wetheimer-Baletić 2005, 314–315).

V osemdesetih letih se je Švedska srečavala z ugodnimi ekonomskimi situacijami, ki so pripomogle k višji rodnosti. Ti ukrepi socialne politike so pripomogli k lažjemu odločanju za starševstvo oz. pri odločanju za drugega ali nadaljnjega otroka. Na Švedskem se lahko v okviru javnih družinskih zavarovalnih sistemov, kjer so podpore povezane z zaslužkom staršev, predvideva, da starši uravnavajo svojo odločitev za starševstvo s tem, ko usmerjajo svoje dohodke in podporo. V primeru, da se podpore pridobijo glede na izračun zabeleženega zaslužka, obstaja možnost, da se bo odločitev za prvega otroka preložila, dokler se ne bodo dosegle pravice določenih podpor. Odločitev za drugega in vsakega nadaljnjega otroka se lahko preloži tudi na način, da se starši z nizkimi dohodki izognejo »kazni« za prejemanje podpore med intervalom rojstev otrok, saj je na Švedskem v veljavi stopnja podpore, ki je odvisna od števila otrok, tako da je za vse otroke enaka podpora za predhodnega otroka, pod pogojem, da je bila višina podpore za predhodnega otroka višja od dohodka staršev med obdobjem obeh rojstev (Hoem 2000).

Tako je bila na Švedskem, kjer se je stopnja rodnosti v osemdesetih letih prejšnjega stoletja postopoma zviševala, rodnost že leta 1990 2,13 otroka na žensko. S pojavom recesije v devetdesetih letih se je na Švedskem znižala tudi stopnja rodnosti. Ponovni vzpon je doživela ob koncu leta 2000, saj se je nekaj let kasneje rodnost spet povzpela na 1,77 otroka na žensko. Tako še danes velja Švedska za državo z najvišjo stopnjo rodnosti v Evropi (Statistics Sweden 2008).

V devetdesetih letih se je s preobratom v ekonomiji začelo zniževanje družinskih dohodkov. Zaradi tega je padla podpora družinam, ki so občutile, da si na takšen način ne morejo

privoščiti otrok. Ker se je v tistem času na Švedskem višala brezposelnost in ker je bilo s strani socialne politike vse več spodbud k nadaljevanju šolanja, so tako moški kot ženske nadaljevali s šolanjem. Zaradi tovrstnega trenda podaljševanja šolanja je vse več moških in žensk odlašalo z odločitvijo za starševstvo, kar je imelo velik vpliv na rodnost, saj se je le-ta znižala (Hoem B. 2000 in Andersson 2000).

Na Švedskem so družinski ukrepi usmerjeni v zaščito otrok, na vir dohodka za vzdrževanje življenjskega standarda z namenom načrtovanega odločanja za starševstvo. Švedska si prizadeva za visoko zaposlenost državljanov, saj je ta dejavnik neposredno povezan s stopnjo rodnosti. Družinska politika temelji na univerzalnih in individualnih pravicah državljanov z možnostmi vključevanja otroških in družinskih ugodnosti, starševskim zavarovanjem ter možnostjo kvalitetnega otroškega varstva (Statistic Sweden 2009).

4.2.1 PRAVICE IZ ZAVAROVANJA ZA STARŠEVSKO VARSTVO

Starševski dopust

Leta 1974 je bil sprejet ukrep, ki upravičuje vse starše do starševskega dopusta. Na Švedskem poznajo dodatek za nosečnost, ki ga bodoče matere začnejo prejemati 7 tednov pred predvidenim rokom poroda. Prav tako je možno začeti koriščenje porodniškega dopusta 60 dni pred predvidenim rokom poroda. Pravico do starševskega dopusta imata oba starša, na kakšen način ga izkoristita, je dogovor med njima. Možnost koriščenja plačanega starševskega dopusta je do otrokovega 8. leta starosti. Brezposelne matere imajo pravico do minimalnega dejanskega plačila. Starševski dopust obsega 480 dni, pri čemer je prvih 13 mesecev plačanih 8 % mesečne plače, v naslednjem trimesečnem obdobju prejemajo polno plačilo in v zadnjem trimesečnem obdobju ne prejemajo nadomestila, kljub temu da imajo zavarovano delovno mesto. Če je otrok starosti do 15 let bolan, so zaposleni starši letno upravičeni do 120 dni plačanega dopusta (Sweden 2008).

4.2.2 PRAVICE IZ NASLOVA DRUŽINSKIH PREJEMKOV

Otroški dodatek

Do otroškega dodatka so upravičene vse družine, ki imajo vsaj enega otroka, starega do 16 oz. do 23 let (v primeru, da je otrok še študent). Otroški dodatek je univerzalen za vse družine, z izjemo otrok enostarševskih družin, ki prejemajo višji dodatek. Do konca devetdesetih let, ko

je Švedsko zajela gospodarska kriza, so poseben dodatek prejemale tudi družine z tremi ali več otroki, ki je bil zaradi razmer ukinjen in nato kasneje ponovno uveden (Sweden 2008).

4.2.3 UREJENOST DNEVNEGA OTROŠKEGA VARSTVA

Namen šolskih vrtec na Švedskem je lažje usklajevanje poklicnega življenja z družinskim in omogočiti zdrav razvoj otroka (OECD 1999).

Na Švedskem so bili do leta 2001 do varstva upravičeni le otroci mater, ki so bile polno zaposlene. Od tega leta dalje imajo dostop do varstva (3 ure dnevno) tudi otroci mater, ki niso zaposlene. Le desetina otrok v Franciji ni vključena v izobraževalni program predšolske vzgoje. Otroci, vključeni v program predšolske vzgoje, so stari od dveh do pet let (OECD 2006). Predšolska vzgoja deluje v okviru državnega šolskega sistema in je namenjena otrokom od šestega leta dalje.

4.2.4 USKLAJEVANJE POKLICNEGA IN DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA

Tako kot v vzhodnoevropskih državah je tudi na Švedskem prisotna neskladnost med zaposlenostjo žensk in prisotno tradicionalno delitvijo družinskega dela, saj ženske še vedno opravijo več skrbstvenega dela kot moški. Ukrepi družinske politike temeljijo na podpori žensk pri vključevanju na trg delovne sile in na spodbudi enakosti med spoloma. Odločanje za otroke družinska politika podpira z infrastrukturo, ki moškim in ženskam omogoča usklajevanje njihovih želja v sferi realizacije družinskega in zasebnega življenja (Andersson 2006).

5 POVEZAVE MED UKREPI DRUŽINSKE POLITIKE IN ODLOČANJEM ZA STARŠEVSTVO

V aktivni družinski politiki je prisotno razumevanje in posluš, še posebej za mlade družine, ki se srečujejo z velikimi stroški in so v enem od ekonomsko najbolj ranljivih obdobj. Na splošno stroški za otroka v okviru celotnega življenjskega cikla mladim družinam prinesejo

nižjo življenjsko raven, zato je pomoč s strani države pri zmanjšanju neugodnih ekonomskih posledic v obdobju vzdrževanja otrok toliko bolj pomembna.

Družinska politika z različnimi načini stremi k načelu depriviligiranega položaja posameznikov in posameznic, predvsem žensk, kot tudi k preprečevanju nezaželene posledice zaposlitve obeh staršev za zdrav otrokov razvoj in dobrobit. Glede na to, kako se oblikujejo ukrepi, je odvisna tudi od odločitev žensk glede zaposlovanja izven doma v času predšolskih otrok. V tem kontekstu družinska politika izhaja iz dejstva, da so starši aktivni na trgu dela zato, da bi svojim družinam omogočali osnovno oz. višjo življenjsko raven in s tem pripomogli k ekonomski in socialni blaginji v družbi (Stropnik 1997, 12).

Razlogi za različne stopnje rodnosti najdemo v raznolikih odnosih mnogih socialno-ekonomskih dejavnikov in vrednot, ki imajo velik vpliv na vse manjšo rodnostno vedenje in katerih spremembe so večinoma odvisne od ekonomskih razlogov. Mnoge raziskave (Adsera 2004; Neyer 2006; Budig 2003) poročajo, da v državah Evropske unije upadanje rodnosti in prelaganja rojstva v poznejša leta nista le posledici ženskih ambicij, temveč tudi vzrok v delovanju trga dela in družinske politike, ki pripomoreta k različnim stopnjam rodnosti med državami (Domadenik in Redek 2007).

Družbene spremembe na področju izobraževanja, dela in družine ter spremembe znotraj družbenih norm in vrednot, so pripomogle k spremembi v zaposlovanju žensk ter mater predšolskih otrok. Družinska politika nastopa kot »mediator« pri negativnih vplivih psiholoških, socialnih in ekonomskih ovir za ustvarjanje družin. Tako na zelo previden način poskuša vplivati k odpravi ekonomskih in psiholoških ovir pri določanju za starševstvo, saj lahko pretiran pritisk in vmešavanje pomenita ogrožanje možnosti proste izbire za starševstvo, ki bi je morali biti deležni vsi pari. Vplivov družinske politike na reproduktivnost ni mogoče točno ovrednotiti, vendar imajo ti ukrepi vsekakor posredni vpliv na dinamiko demografije in pogoje. V nekaterih evropskih državah z nižjo razvitostjo ustreznih storitvenih dejavnosti dominirajo denarne oblike pomoči otrokom in družinam, medtem ko je drugod njihov pomen manjši. V večini evropskih držav obstaja praksa razvijanja obeh oblik, saj so del družinske, socialne in prebivalstvene politike (Stropnik 1997).

Pri raziskovanju povezanosti ukrepov družinske politike in odločanju o starševstvu je potrebno upoštevati dejstvo, da je družinska politika zelo pomembna, a ne zadostna pri poskusih vplivanja na reproduktivne odločitve (Ronson 2004). Pri raziskovanju povezav med družinsko politiko in reproduktivnimi odločitvami je potrebno biti pozoren na kontekst enakih možnosti obeh spolov, saj vpliv družinskih politik na rodnost ni pogojen zgolj od same

družinske politike, temveč od razmerja med samo družinsko politiko, spolom in zaposlovanjem (Neyer 2006). Razlike v trendih rodnosti v evropskih državah raziskovalci večinoma pojasnjujejo z demografskimi in socio-ekonomskimi dejavniki, med katerimi izpostavljajo participacijo žensk na trgu dela, ki v zadnjih desetletjih še posebej narašča (Neyer v Švab 2006).

5.1 (NE)ZAPOsLENOST ŽENSK IN ODLOČANJE ZA STARŠEVSTVO

V zadnjem desetletju se je aktivnost žensk na trgu dela v Sloveniji in ostalih državah Evropske unije povečala, istočasno pa rodnost v razvitih državah narašča. Države z nizkim deležem žensk na trgu dela beležijo najnižje stopnje rodnosti (npr. Španija, Grčija, Italija), medtem ko se države z visoko udeležbo žensk na trgu dela srečujejo z visokimi stopnjami rodnosti (npr. Francija, Švedska, Danska). »Nordijski model« družinske politike, vključno s Francijo, ženskam omogoča izbiro in usklajevanje dela in družinskega življenja, medtem ko v južnih državah Evrope družinska politika temu daje premalo poudarka (Del Boca in drugi 2006).

Različne primerjalne študije o strategijah rodnosti v evropskih državah na eni strani kažejo na povezave nizke stopnje rodnosti v državah z nižjo stopnjo izobrazb in v državah z nižjo udeležbo žensk na trgu dela (Pinelli 1992; Di Giulio et al. 2000; De Rose and Racioppi, 2001).

Glede na to, da je med državami Evropske unije razlika v deležu zaposlenosti žensk, je bila po statističnih podatkih najvišja zaposlenost žensk v skandinavskih državah. Študija iz leta 2004 uvršča Francijo (57,4 %) in Slovenijo (60,5 %) v samo sredino evropskih držav. Slovenija je tako spadala v države z nadpovprečno zaposlenostjo žensk (4,8 % nad povprečjem), prav tako Francija (1,7 % nad povprečjem). Celotno evropsko povprečje je 55,7 %. Po podatkih Eurostata 2003 o Usklajevanju dela in družine v državah EU 25 je bila Slovenija v tem letu predstavljena kot država z najvišjo zaposljivostjo žensk s polnim delovnim časom (85 %) z otroki starosti do 12 let in država z najnižjim odstotkom žensk, ki delajo za krajši delovni čas (Eurostat, New release 49/2005).

Posebnost evropskih držav je v tem, da imajo države nižjo zaposlenost pri ženskah z otroki starosti do 12 let, napram tistim, ki otrok nimajo. V Sloveniji pa je ravno obratno, saj je

zaposlenost žensk z otroki starosti do 12 let višja, v primerjavi s tistimi, ki otrok nimajo (35 %) (Rajgelj 2008).

V državah, kjer si družinske politike prizadevajo za čim boljše usklajevanje dela in družinskega življenja (še posebej možnost dela s krajšim delovnim časom), imajo ženske tudi več priložnosti na trgu dela. Ker nimajo vse države enako razvitega sistema ukrepov družinske politike na področju zaposlovanja, so razlike v rodnostnih strategijah med državami severne in južne Evrope toliko občutnejše. Tako v državah severne Evrope prevladuje delež žensk v terciarnem sektorju in s skrajšanim delovnim časom, medtem ko je na jugu Evrope delež zaposlenih žensk v terciarnem sektorju in s krajšim delovnim časom občutno nižji. Dejstvo je, da je v državah, kjer imajo možnost zaposlovanja s krajšim delovnim časom, odločanje za starševstvo višje, saj je v teh državah višja rodnost (Del Boca in drugi 2006, 2).

V Sloveniji imajo ženske na trgu delovne sile in na vseh ostalih sferah zasebnega in javnega življenja formalno-pravno enake možnosti in pravice kot moški. Enakopravnost med spoloma je tudi temeljno vodilo mnogih mednarodnih dokumentov, ki ga morajo upoštevati države članice Evropske unije, Združenih narodov in članice Sveta Evrope. Enakost med spoloma in s tem enakopravnost žensk na trgu delovne sile, poleg enakih zaposlitvenih možnosti, vključuje tudi dostopnost opravljanja zahtevnejših delovnih mest, enako plačilo za enako težavnostna dela in upoštevanje pogojev dela glede na posamezne potrebe žensk z vidika materinstva, vendar v realnosti vseeno ni tako. Ženske v Sloveniji na trgu dela še vedno niso obravnavane enako kot moški, zasedajo nižja in manj zahtevnejša delovna mesta. Poleg tega tako prevladuje delež moških, ki zasedajo vodilna mesta (Škof 2002, 17).

Dandanes analitiki visoko zaposlenost žensk povezujejo z neoviranim dostopom do trga delovne sile in možnostjo umika s trga delovne sile v primeru porodniškega oz. starševskega dopusta za uresničitve aspiracij glede otrok (Švab 2007).

Odločanje za starševstvo po letu 1990 spremljajo pozitivni koeficienti, iz česar lahko sklepamo, da materinstva ne spremljajo negativni vplivi pri udeležbi žensk na trgu dela oz. vrnitev žensk na trg dela po porodu. Gledano na nacionalni ravni, so matere v državah, kot so Ciper, Estonija, Francija, Latvija, Portugalska ter Slovenija, pogosteje zaposlene glede na ostali delež žensk (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions v Švab 2007).

Z vprašanjem »Ali zaposlenost žensk vpliva na rodnost?« sta se ukvarjala Engelhardt in Prskawetz, ki sta v svoji študiji (2005) analizirala 22 članic OECD. Po njunih ugotovitvah ima zaposlenost žensk negativen učinek na rodnost. Negativni učinek se je večal v začetni fazi

naraščanja stopenj zaposlenosti žensk na rodnost, ki je skozi čas dobival negativni učinek na rodnost. Ko je rodnost v Južni Evropi dosegla najnižjo stopnjo, se je usklajevalo razmerje rojevanja otrok in udeležbe žensk na trgu dela, značilnost katerega so predvsem neprilagodljivi urniki in same težave pri vrnitvi na trg dela po rojstvu otroka, kar so pogojevale tudi same kulturne značilnosti družbe in norme o dobri družini. Ukrepi družinske politike se med državami spreminjajo, skupno pa jim je, da imajo pomembno vlogo družini prijazni ukrepi s poudarkom na lažjem usklajevanju družinskih in službenih obveznosti (Engelhardt in Prsawetz 2005).

5.2 STARŠEVSKI DOPUST IN ODLOČANJE ZA STARŠEVSTVO

Starševski dopusti v članicah EU veljajo za vse države in dajejo zaposlenim materam in očetom pravico do odsotnosti z dela s temeljnim namenom lažjega usklajevanja poklicnih in starševskih obveznosti ter vzpostavljanja enakih možnosti pri obeh spolih. Ta pravica je varovana pred odpovedjo delovnega razmerja v primeru materinstva in omogoča pravico do plačanega porodniškega in starševskega dopusta ob rojstvu ali posvojitvi otroka (Humer in drugi 2008).

Teoretično naj bi organizirani porodniški in starševski dopusti imeli vpliv na reproduktivne odločitve, vendar glede na razne raziskave je ta vpliv majhen. Glede na to, da sodi Francija med države z visoko stopnjo reproduktivnih odločitev in dolžino starševskih dopustov, ima kljub temu visoko stopnjo brezposelnosti žensk. Francoski sistem starševskih dopustov ima sistem ukrepov, ki vključujejo oz. sovpadajo s trgom delovne sile in pronatalističnimi težnjami (finančna pomoč družinam po rojstvu drugega oz. vsakega nadaljnjega otroka) (Neyer 2006).

Študija o vplivu starševskih dopustov na reproduktivne odločitve ljudi, ki je bila izvedena na Švedskem (Hoem 1993), poroča o ugodnem vplivu starševskih dopustov na odločitve za starševstvo. Pozitivni vpliv med razmerjem starševskih dopustov in reproduktivnimi odločitvami se kažejo tudi v analizah med družinskimi politikami in vstopu žensk na trg dela po poteku porodniškega dopusta. Poleg tega nacionalne študije pričajo o povezavi dolžine starševskega dopusta in stopnjo zaposlenosti pri ženskah, katera naj bi se povečala glede na krajšo dolžino izrabe starševskega dopusta. Po drugi strani pa tovrstne študije pričajo o vplivu

podaljševanja starševskih dopustov na nižjo stopnjo vključevanja žensk na trg dela (Neyer 2006).

Na splošno naj bi imeli porodniški in starševski dopusti pozitiven vpliv na reproduktivne odločitve ljudi, se pa rezultati študij na to temo dostikrat med seboj razlikujejo. Tako je možno zaznati rezultate tako o pozitivnem kot o negativnem vplivu starševskih in porodniških dopustov na reproduktivne odločitve ljudi.

Med evropskimi državami so bile opravljene študije, ki pričajo o zelo kompleksnem načinu izrabe porodniškega dopusta žensk oz. o različnem časovnem intervalu vrnitve na trg delovne sile. Kompleksnost rezultatov je pogojena s samo izobrazbo, kulturno ter družbeno pogojenostjo družinskih politik.

Vpliv dolžine starševskih dopustov na reproduktivne odločitve ljudi se med državami EU razlikuje. Francija sodi med države, ki ponujajo možnost podaljševanja starševskih dopustov do otrokovega tretjega leta starosti, poleg tega sistem starševskih dopustov vsebuje ukrepe, ki so v neposredni povezavi med trgom dela in pronatalističnimi težnjami po več otrocih na družino, z višanjem otroških dodatkov (glede na višje število otrok) (Fagnani v Neyer 2006).

Švedska je pri vplivu starševskih dopustov na reproduktivne odločitve usmerjena na daljši starševski dopust z možnostjo poljubne, kombinirane izrabe in s tem čim hitrejšo vrnitve žensk na trg dela. Nasploh pa v Evropi med posameznimi državami obstaja kompleksen sistem starševskih dopustov, ki jih je možno kot obliko delne odsotnosti z dela uveljavljati le po delih in so odvisni od potrditve oz. dovolilnice delodajalca in se določajo glede na dohodkovni razred staršev ter so časovno omejeni (Neyer 2006).

5.3 FINANČNI UKREPI IN ODLOČANJE ZA STARŠEVSTVO

Otroški dodatki oz. nadomestila so v vseh državah, razen v Sloveniji, univerzalni prejemki družin in sovpadajo s številom otrok v družini. Kot smo že omenili, je otroški dodatek v Sloveniji odvisen od finančnega statusa staršev, višina nadomestila pa je odvisna od dohodkovnega razreda, v katerega je družina umeščena ter od števila otrok v družini. Ukrepi francoske družinske politike veljajo za izjemo, saj otroške dodatke izplačujejo šele po rojstvu drugega otroka, se pa izplačujejo najdlje, minimalno do otrokovega 20. leta starosti. Trajanje prejemanja otroškega dodatka se po določenimi pogoji od države do države razlikuje. V

Sloveniji v primeru, da se otrok šola ali je nezaposlen, starši prejema otroški dodatek najdlje v Evropi, in sicer vse do otrokovega 26. leta starosti.

Nekatere študije, ki se ukvarjajo z raziskovanjem povezav med finančnimi ukrepi in odločanjem za starševstvo, so pokazale pozitivno povezanost, saj naj bi višina prispevkov in nadomestila za otroka vplivala na višjo rodnost (Gauthier 2007). Vplivi otroških dodatkov za odločanje za otroka naj bi imel 0,2 otroka na žensko, tako da se v primeru 25 % dviga družinskih dodatkov rodnost poveča za 0,07 otroka na žensko (Gauthier in Hatzius v Gauthier 2007).

Poleg univerzalnega otroškega dodatka vse države ponujajo tudi pomoč otrokom iz socialno šibkejših družin. Dober primer dodeljevanja družinskih prejemkov imajo v Franciji, kjer so posebnih dodatkov deležni predšolski otroci, šolajoči se otroci, otroci iz enostarševskih družin in sirote. Francija družinam z otroki namenja največji odstotek BDP-ja, s Slovenijo sta si v namenjanju denarnih pomoči skoraj enaki, vendar Francija nazaduje v samih storitvah in davčnih olajšavah (OECD Family Database 2009).

Švedska je imela leta 1980 s svojim ukrepom, imenovanim »hitrostne premije« namen stimulirati državljanke v odločanju za drugega oz. za vsakega nadaljnjega otroka, saj je s tem želela zmanjšati obdobje med rojstvi otrok. Tako so starši z več kot enim otrokom upravičeni do dodatka vsaj v višini istega zneska kot za prvega otroka, brez vmesne vrnitve na trg delovne sile, pod pogojem, da je največji razmik med rojstvoma 24 mesecev. Interval ukrepa »hitrostna premija« se je leta 1986 zvišal na 30 mesecev (Andersson v Švab 2007). Raziskava o vplivu tega finančnega ukrepa na časovno obdobje med rojstvi otrok v posamezni družini (Hoem 2005; Andersson et al. 2006) je pokazala pozitivne vplive tega ukrepa. Ta ukrep je stimuliral starše vseh starosti in različne izobrazbe, da so prilagodili rojstvo otrok glede na časovni interval, tako da so bili upravičeni do višjega otroškega dodatka. Tako je bila po sprejetju tega ukrepa opazna razlika med časovnimi intervali drugega in tretjega otroka (oz. vseh nadaljnjih), tako da je imel ta ukrep pozitiven učinek na odločanje za rojstvo otrok.

Podoben primer vplivanja ukrepov družinske politike na odločanje za starševstvo v obliki višje finančne pomoči družinam velja tudi za Francijo. Povišanje otroških dodatkov družinam je imelo pozitiven vpliv na odločanje za otroka (Gauthier 2007), saj se je rojstvo otrok povišalo za 0,2 otroka na žensko. Francija ima dober sistem družinskih ukrepov in v veliki meri sprejema ukrepe, ki se nanašajo na druge vidike, na primer na področju usklajevanja dela in družine, kjer si v nameri spodbujanja novih rojstev prizadevajo tudi k ohranitvi žensk na trgu dela s podporo na področju skrbi in varstva otrok (Letablier 2003).

5.4 OTROŠKO VARSTVO IN ODLOČANJE ZA STARŠEVSTVO

Tako Francija, Slovenija kot Švedska imajo z zakonodajo določeno univerzalno pravico varstva za vse predšolske otroke, vendar je v praksi kvota zagotovljenih mest v vrtcih nižja od povpraševanja. Varstvo predšolskih otrok je v večini zagotovljeno otrokom iz socialno šibkih družin, otrokom družin z zaposlenima staršema, otrokom iz enostarševskih družin in otrokom s posebnimi potrebami (Neyer 2006).

Francija velja za državo z najnižjimi stroški otroškega varstva, saj zagotavlja brezplačno otroško varstvo za otroke od drugega do šestega leta starosti, neodvisno od ekonomskega statusa staršev. Ne glede na socialni položaj so starši upravičeni do nadomestil in davčnih olajšav za otroke, ki so v oskrbi varuški ali v zasebnih vrtcih. Vseeno pa ne zagotavlja dovolj kapacitet za varstvo dvoletnih otrok, saj zagotavlja le 40 % razpoložljivost. Otroci med tretjim in drugim letom starosti imajo možnost bivanja v jaslih, za katere morajo prispevati starši (25 % delež programa). V Franciji imajo v načrtu reformo vrtca zaradi nezagotavljanja zadostnega števila kapacitet v brezplačnih vrtcih, kar se kaže v prevelikih skupinah in posledično nekakovostnem zagotavljanju storitev javnega varstva.

Švedska staršem predšolskih otrok zagotavlja sredstva za kritje stroškov otroškega varstva, s tem, da starši prispevajo od 1 do 3 % mesečnih dohodkov. V Sloveniji prispevajo starši odvisno od dohodkovnega razreda (med 10 in 80 % stroškov), večina jih spada med tiste, ki plačujejo med 10 % in 30 % stroškov otroškega varstva. Raziskava, ki jo je opravil Andersson (2003) na primeru Švedske o vplivu cene, dostopnosti in kakovosti predšolskega varstva na odločanje staršev za drugega otroka, kaže na presenetljive rezultate o nepomembnosti cene in kakovosti otroškega varstva pri odločanju za drugega otroka, temveč so prej k temu pripomogle višje cene in posledično višja kakovost otroškega varstva. Nižja cena se je pokazala za pomemben dejavnik šele pri odločitvah za tretjega otroka.

Švedska in Francija imata podoben sistem politik povezovanja otroškega varstva s politikami, ki si prizadevajo za čim višjo aktivnost žensk na trgu dela in prav zaradi tega omogočata univerzalne storitve razširjenega otroškega varstva za širok starostni razpon (vključno s šoloobveznimi otroki), ki zajema otroke vseh starosti (Francija 3–6 let, Švedska do 7 let).

5.5 USKLAJEVANJE DELOVNIH IN DRUŽINSKIH OBVEZNOSTI IN ODLOČANJE ZA STARŠEVSTVO

Vse evropske države imajo v okviru družinske politike ukrepe, ki se navezujejo na usklajevanje dela in družine in si s tem prizadevajo predvsem za enako aktivnost obeh spolov pri družinskih obveznostih. Na področju tega so ključni starševski dopusti, ki veljajo kot mehanizem zaščite žensk, ki zaradi materinske vloge začasno zapustijo delovno mesto, da se lahko po starševskem dopustu vrnejo na staro delovno mesto, poleg tega pa ima ta mehanizem tudi namen vplivati na spremembo spolne delitve dela v družini. Kljub temu, da se je povečala aktivnost žensk na trgu dela, ostajajo težave glede neenake delitve dela pri družinskih obveznostih, saj ženske še vedno opravljajo večino gospodinjskih in družinskih del (Rener in drugi 2008). Morebitna nezmožnost usklajevanja dela in družinskih obveznosti je tudi možen vzrok za neenakost oz. diskriminacijo na trgu dela, ki se odraža v težavah pri iskanju zaposlitve, minimalnih možnostih za dodatna izobraževanja in usposabljanja, večinoma pri mladih materah (Kanjuo-Mrčela 2007).

Primerjalna študija (De Rose in Racioppi 2001), ki zajema različne evropske države, je pokazala razlike tako na mikro kot makro ravni. V državah, kjer so razlike med spoloma (na področju poklicnega in družinskega življenja) manjše, so bile zaznane tudi višje stopnje rodnosti. Prav tako je v državah, kjer sta moška in ženska spolna vloga tradicionalnejši, tudi višje odločanje za starševstvo. Študija je pokazala, da je med italijanskimi pari, kjer sta oba starša zaposlena in so očetje aktivnejši pri družinskih opravilih (skrbi in negi otrok, hišnih opravilih ipd.), večja tudi verjetnost v reproduktivnih odločitvah za drugega oz. nadaljnjega otroka.

V Franciji, kjer se višajo odločitve za starševstvo, so raziskave pokazale, da so k višji stopnji rodnosti pripomogli ukrepi družinske politike, ki so se od zniževanja neposrednih stroškov za otroke usmerili k podpori usklajevanja družinskih in poklicnih obveznosti, kar naj bi imelo vpliv pri odločanju za starševstvo. Kot namen ukrepa pri spodbujanju reproduktivnih odločitev ni več umik žensk s trga dela, temveč njihova ohranitev in dodatne spodbude za udeležbo na trgu dela ob podpori v varstvu in skrbi otrok. Po mnenju Letablierja (2003) francoski model družinske politike z ukrepi (dodeljevanje otroškega dodatka drugemu otroku), ki so pronatalistično usmerjeni, dandanes nima več toliko učinka na reproduktivne odločitve ljudi. V Franciji je tako kot v večini evropskih držav prisotno neskladje med

delitvijo dela v družini in med zaposlenostjo žensk, saj ženske opravijo večino družinskega dela.

Tudi Švedska, kjer družinska politika s podporo usmerja ženske na trg dela, temelji na enakem obravnavanju obeh spolov in možnostmi, ki obema spoloma omogočajo usklajevanje obveznosti v javnem in zasebnem življenju (Andersson 2006).

V študiji (2000), kjer se McDonald ukvarja z vprašanjem nazadovanja oz. stagniranja z vidika razlik med spoloma glede javnega in zasebnega življenja, ugotavlja, da je v razvitejših državah rodnost relativno višja, saj obstaja večja enakopravnost med spoloma v usklajevanju delovnih in družinskih obveznosti. V državah Južne Evrope in na Japonskem obstaja večja enakopravnost med spoloma v poklicnem življenju, medtem ko je neenakopravnost občutnejša v zasebni sferi, saj je večina gospodinjskih in družinskih obveznosti še vedno domena žensk.

6 RAZPRAVA O IZBOLJŠAVAH DELOVANJA DRUŽINSKE POLITIKE

V Resoluciji o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji je možno najti mnogo neuskklajenih točk predvsem v razmerju med delom in družino. Problem je v tem, da so ukrepi na tem področju usmerjeni predvsem v skrb za otroke (otroško varstvo, porodniški dopust) in ne toliko k promoviranju enakih možnosti obeh spolov, kar je v osnovi cilj družinske politike in praksa nekaterih zahodnih, predvsem skandinavskih držav. Tako so enake možnosti obeh spolov vključene le v vidiku skrbi za otroke in se večinoma nanašajo nanj, medtem ko so izpuščeni segmenti skrbi in spolne delitve dela v družini. Še vedno aktualna pa je tradicionalna spolna delitev dela, ki vodi temeljne usmeritve družinske politike, kljub temeljnim zastavljenim ciljem o enakih možnosti obeh spolov in izvira iz zaželenega modela tradicionalne monolitne nuklearne družine, v kateri je skrb še vedno razumljena kot spolno specifično delo.

6.1 RESOLUCIJA O TEMELJIH OBLIKOVANJA DRUŽINSKE POLITIKE V REPUBLIKI SLOVENIJI

Glede na to, da je družinska politika v Republiki Sloveniji opredeljena predvsem z Resolucijo o temeljih oblikovanja družinske politike v Sloveniji in da je od sprejetja resolucije minilo že dvajset let, bi bilo potrebno redefinirati usmeritev družinske politike. Osnovne vrednote, ki definirajo socialno politiko, vključno z družinsko politiko, so varnost, svoboda, solidarnost, blaginja in enakost. V resoluciji nastopa varnost kot osnovni stabilizator socialnega položaja državljanov v sožitju s svobodo kot drugo temeljno vrednostno orientacijo, tako da resolucija temelji na programih in ukrepih, ki povečujejo svobodo posameznika in obenem ne ogrožajo njegove varnosti.

V Resoluciji je navedena obveza države, da bo v okviru usklajevanja dela in družine skrbela za aktivnosti, kot so primerno in materialno družbeno vrednotenje dela z otroki in enakomerni porazdelitvi odgovornosti zanje med starši, delodajalci in družbo nasploh. V tem kontekstu bi bila potrebna reorganizacija delovnega časa. Zakonske pridobitve na področju vseh oblik zaposlitve, ugodnejše pogoje pri ureditvi porodniškega dopusta in dopusta za nego otroka, polno socialno zavarovanje za primer delne zaposlitve ali začasne prekinitve dela zaradi nege in skrbi za majhnega otroka ter nege in skrbi za otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju in zagotavljanje možnosti vsem staršem, ki želijo mesto za otroka v vzgojnovarstveni ustanovi oz. v drugih oblikah varstva. Resolucija poudarja, da je skupek teh ukrepov potreben »prenove«, zato opredeljuje še podrobnejše ukrepe v tej smeri, med katere vključuje porodniški dopust in dopust za nego otroka ter nadomestilo izgubljenega zaslužka za čas dopusta in pravica do različnega delovnega časa za starejše z majhnimi otroki do treh let (Švab 2003).

6.2 UKREPI NA PODROČJU USKLAJEVANJA DELA IN DRUŽINE

Problem družinske politike je tudi v segmentaciji ukrepov na področju dela in družine. Določeni ukrepi niso povezani v sklopu sistemske politike, ki bi vključevala tako državo, posameznike kot tudi delodajalce. Namesto tega je resolucija osredotočena na ozke segmente oz. ukrepe, kot so porodniški, starševski, očetovski dopust, ki niso povezani v celovito politiko usklajevanja dela in družine. Ukrepi, ki se navezujejo na zasebnost oz. na vsakdanje

družinsko življenje ter spolno delitev dela v družini, ostajajo neuresničljivi, saj zanje ne obstajajo konkretni ukrepi in sistemska politika. Da posamezni ukrepi niso vključeni v sistemsko politiko, se kaže tudi v tem, da so v okviru ukrepov največ pozornosti deležna področja starševskega varstva oz. vrste starševskih dopustov, ki pa so bolj ali manj usmerjena v obdobje prvega leta po rojstvu otroka. Glede na primerjavo celotnega obdobja odraščanja otroka in njegove odvisnosti od staršev, je to obdobje relativno kratko gledano v okviru celotnega življenjskega poteka odraščanja posameznika. Če gledamo iz vidika, da se vse več staršev odloči za enega otroka, je lahko zaskrbljujoče. Tudi starševski dopusti se kot instrument nanašajo na starševsko varstvo, predvsem na denarno nadomestilo za izpad dohodka v času porodniškega in starševskega dopusta in na zagotovilo ohranitve delovnega mesta po vrnitvi na delo. Realno pa se začne usklajevanje med delom in družino šele po vrnitvi na delo, kjer pa je dejanskih ukrepov (z izjemo institucionaliziranega otroškega varstva) zelo malo. Ker je na tem mestu vidno odsotna sistemska politika, je problem v realizaciji konkretnih ukrepov.

Pomanjkanje usklajevanja med delom in družino pa se kaže tudi v politiki enakih možnosti. V skandinavskih državah je na primer politika enakih možnosti vodilo in osnova za ukrepe na področju usklajevanja dela in družine, tako da je usklajevanje dela in družine zajeto znotraj politike enakih možnosti (Hantrais in Letablier v Renner 2005) in ne obratno, kot je v slovenski družinski politiki. V skandinavskih državah obstaja dobra povezava med sistemom in ukrepi, kot so dobro organizirano otroško varstvo, plačan starševski dopust za matere in očete z dodatnimi spodbudami za koriščenje očetovskega dopusta ter ugodnimi delovnimi pogoji, ki temeljijo na podpori ženskam pri vključevanju na trg delovne sile. Da se moški čim bolj participirajo pri skrbi v vsakdanjem življenju, so pomembni ukrepi, ki v okviru države prispevajo tudi k spreminjanju vrednotenja skrbi, h kateri tudi sama država priznava pomembno vlogo (Renner in drugi 2005, 32).

6.3 NOVI UKREPI NA PODROČJU STARŠEVSKIH DOPUSTOV

Prav tako v zadnjih mesecih sprejet predlog Zakona o starševskem varstvu in njegov popravek je precej dober način spodbujanja enakosti med spoloma ter delitvi dela v družini. Namen predloga zakona sloni na odpravi razlik med ženskami in moškimi na trgu delovne sile, kar bi dalo ženskam možnost, da po rojstvu otroka ostanejo aktivne na trgu dela. Na

takšen način bi znotraj družin med spoloma nastala enakomernejša porazdelitev obveznosti pri varstvu in negi otrok. V predlog zakona je vpeljan nov termin, tako da predhodno poimenovanje starševskega dopusta imenuje materinski dopust, posvojiteljski dopust pa bi nadomeščal termin starševski dopust. Materinski dopust bi v obsegu 105 dni po predlogu ostal enak, bi se pa spremenil način izrabe starševskega dopusta, ki bi si ga po predlogu lahko razdelila mati in oče (vsak 130 dni), s tem da bi morala oba starša izkoristiti 30 dnevni neprenosljivi dopust.

Namen predloga zakona je tudi poenostavitev dela centrov za socialno delo ter zmanjševanje administrativnih obveznosti za delodajalce in možnosti sprememb dogovora glede izrabe starševskega dopusta.

Namen novega predloga zakonika o starševskem varstvu temelji na odpravljanju razlik med moškimi in ženskami na trgu dela, saj bi vzpostavljala lažjo vrnitev in aktivnost žensk na trgu dela ter čim številčnejše odločanje očetov pri izrabi starševskega dopusta za nego in varstvo otroka, kljub dosedanjim negativnim odzivom s strani delodajalcev, čeprav se zadnja leta povečuje število očetov, ki koristijo dopust za nego in varstvo otrok.

Ko je bil prvi osnutek predloga zakona v enomesečni javni razpravi, so bili v ospredju predvsem argumenti, ki se niso strinjali z predlogom Zakona o starševskem varstvu in so se nanašali na težave pri obveščanju delodajalcev s strani staršev o dogovoru in načinu koriščenja starševskega dopusta, saj bi lahko bil odziv s strani delodajalca odpuščanje ob vsaki morebitni manjši napaki. Poleg tega bi se lahko s strani delodajalcev pojavile težave pri zagotavljanju delovnega procesa, saj naj bi bilo koriščenje starševskega dopusta odvisno od dogovora med delodajalcem.

Predlog novega zakona poudarja tudi fleksibilnost pri dogovoru izrabe starševskega dopusta, saj bi v primeru sprejetja predloga po novem bilo možno dogovor spreminjati tudi v obdobju koriščenja starševskega dopusta, tako da bi se lahko starša pisno dogovorila najkasneje 30 dni pred potekom materinskega dopusta, kar bi le predložila centru za socialno delo in delodajalcu, vključno z zahtevo za uveljavitev pravice. Na ta način bi se razbremenilo tudi delodajalca, saj ne bi več potreboval pisno izpolnjevati obrazcev o odmeri nadomestila in sporočanja podatkov o prenesenem dopustu.

Omenjeni predlog zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih so po koncu enomesečne javne razprave v začetku oktobra letos zaradi nasprotovanja javnosti taki ureditvi umaknili. Javnost je najbolj nasprotovala uvajanju neprenosljivega starševskega dopusta za očete, poleg tega so bili pogosti argumenti, da se ne bi smelo posegati v obstoječe pravice,

pravice žensk, saj bi po predlogu tega zakona lahko koristile 11 mesecev in ne več 12 mesecev starševskega dopusta kot do zdaj.

Nova, trenutna zakonska različica tako ne vsebuje sporne odločbe o neprenosljivem starševskem dopustu za očete. Tako najnovejši predlog zakona podaljšuje skupno trajanje pravice staršev do odsotnosti z dela, očetovski dopust pa se od trenutno 15-dnevnega plačanega štiri na 30-dnevni plačani očetovski dopust (vsako prihodnjo leto se bo podaljšal za pet dni).

V novi zakonski različici je tudi nova določba, v kateri je opredeljeno, da bodo tisti otroci, ki ne bodo vključeni v vrtec, tudi po tretjem letu upravičeni do 20 % višjega otroškega dodatka. Po prvotnem predlogu bi se ta ukinitel za otroke med tretjim in šestim letom starosti. Prednost novega predloga je tudi v tem, da se podaljšuje pravica do krajšega delovnega časa v primeru dveh otrok, saj je do sedaj veljala pravica do otrokovega šestega leta, po novem pa do starosti otroka ob zaključku prvega razreda.

Najpomembnejše je, da država s svojimi ukrepi in »rodnostni kampanji« do posameznikov ni vsiljiva ter jim daje možnost usklajevanja družinskih in službenih obveznosti. V ta koncept mora biti vključen primer porodniškega dopusta, finančna podpora pri vzdrževanju otrok, podpora brezposelnim materam ter cenovno dostopen sistem izobraževanja in predšolske vzgoje otrok (Stropnik 1997, 12).

Ker so dosedanje prakse pokazale, da podaljševanje starševskih dopustov na več kot 12 mesecev nima zadostnega učinka na reproduktivne odločitve, še manj pa umik mater s trga dela, bi bile potrebne spremembe ravno v tej smeri. Kot smo že omenili, bi pozitiven učinek prinesel trenutni predlog Zakona o starševskem varstvu, saj bi možnost fleksibilnih oblik očetovskih dopustov in podaljševanje očetovskih dopustov oz. rezerviranost del starševskega dopusta zgolj za očete prinesel ugoden učinek na področju politik, ki stremijo na neenakopravnosti med spoloma ter pri usklajevanju dela in družine.

Družinska politika v Sloveniji bi se lahko bolj zgledovala po Švedski na področju vključevanja aktivnejše vloge očeta, kar bi imelo pozitiven učinek na odločanje za drugega in nadaljnega otroka. K nizkemu deležu reproduktivnih odločitev v Sloveniji pripomore tudi vzrok preobremenjenosti staršev, nasploh žensk, ki v mnogih primerih ne skrbijo zgolj za eno generacijo otrok.

Poleg trenutnega predloga Zakona o starševskem varstvu bi bilo dobro med pomembne družinske ukrepe vključiti razbremenjenost staršev, kar bi dosegli na področju usklajevanja z delodajalci. Ukrepi na področju usklajevanja družine in poklicnega življenja se osredotočajo

predvsem na ustrezno ureditev delovnega časa v odnosu z vsakodnevnimi družinskimi obveznostmi. Cilj ureditve delovnega časa je omogočanje časovne prilagoditve dela napram družinskim obveznostim. Delodajalci bi lahko imeli pri zaposlenih starših večji posluš za njihove potrebe pri usklajevanju delovnega časa in dela na domu ter možnost prilagoditve delovnemu času vrtcev in po potrebi nege družinskih članov. Ena izmed rešitev pri usklajevanju družinskega življenja s poklicnim je možnost za delo na daljavo, saj se lahko preko elektronske tehnologije odpravi časovne in prostorske omejitve in izvede veliko delovnih obveznosti. Takšen način dela lahko omogoča kombinirano delo v podjetju in na domu. Z uvedbo družini prijaznim ukrepom bi lahko preprečevali konflikte, ki lahko vodijo v napetosti med delom in družino, še posebej za starše majhnih otrok in enostarševske družine ter tudi za zaposlene s skrbjo za starejše otroke.

6.4 BI SE MORALA SLOVENIJA GLEDE ZAKONODAJNIH SPREMEMB ZGLEDovati PO DRUGIH DRŽAVAH?

Na koncu naj omenim še islandski primer družinske politike, ki velja za svojevrstnega, saj se precej razlikuje od skandinavskega. Islandija spada med države z najvišjo stopnjo rodnosti, saj se je leta 2009 z 2,09 otroka na žensko uvrstila na drugo mesto, tesno za Turčijo. Raziskovalci menijo, da je to zaradi prenove zakonodaje leta 2002 na področju materinskih, očetovskih in starševskih dopustov. Posebnost islandske zakonodaje so kratki starševski dopusti in po mnenju mnogih raziskovalcev posledično tudi najnižje stopnje brezposelnosti med ženskami, kar uvršča Islandijo v države z višjimi stopnjami rodnosti. Na Islandiji se lahko mati na delovno mesto vrne že tretji teden po porodu, saj mora nujno izrabiti le dva tedna materinskega dopusta. Na delovno mesto se lahko vrne s krajšim delovnim časom in lahko tekom materinskega dopusta poljubno razpolaga z delovnim časom (Moss in Korintus 2008).

Plačan očetovski dopust je očetom na Islandiji namenjen tri mesece (80 % predhodne plače), tako kot v Sloveniji, medtem ko so slovenski očetje deležni 100 % nadomestila prejšnje plače samo začetnih 15 dni dopusta, za preostali starševski dopust (75 dni) pa mu je zagotovljeno plačilo prispevkov za socialno varnost od minimalne plače.

Na dobro stran kratkih starševskih dopustov kažejo tudi mednarodne raziskave, ki potrjujejo, da v določenih državah daljši starševski dopusti materam otežujejo vstop v poklicno sfero,

medtem ko se krajši starševski dopusti povezujejo z večjim deležem vrnitve mater po rojstvu na trg dela (Neyer 2006).

V Evropi je poleg Slovenije glede izplačevanja otroškega dodatka izjema tudi Islandija, ki izplačuje otroške dodatke na podlagi družinskega dohodka staršev, njegova višina pa je sorazmerna z dohodkovnim razredom in številom otrok v družini, izplačuje pa se za otroke med 7 in 16 letom starosti. Kar se tiče izplačevanja dodatkov za dodatno pomoč otrokom iz socialno šibkejših družin in pomoči ob rojstvu otroka, je Islandija izjema, saj je edina evropska država, ki tega dodatka ne izvaja. Poleg tega je Islandija primer države, ki potrjuje mnoge raziskave na temo nizkega vpliva otroških dodatkov na reproduktivne odločitve (Jaffe 1994; Kim 2007 v Švab in Žakelj 2008), saj družinam namenja nizke starševske dodatke in ima kljub temu visoke stopnje reproduktivnih odločitev.

Posebnost družinskih ukrepov Islandije je tudi področje starševskih nadomestil, ki jih lahko starši koristijo v enem kosu ali po delih, do otrokovega 18. leta starosti, znaša pa 80 % povprečne plačne osnove v zadnjih 24 mesecih, prav tako lahko starši do otrokovega osmega leta starosti koristijo 13 tednov neplačanega dopusta.

Islandija ima glede na preostale evropske države tudi največ otrok, ki so vključeni v dnevno varstvo otrok, še posebej visoko število otrok do tretjega leta starosti (Eurostat 2009). Se pa na področju usklajevanja delovnih in družinskih obveznosti trudijo, da bi za zaposlene zmanjšali obseg delovnih ur, ki bi se ga morala držati vsa podjetja. Po mnenju Gislasona (2006) bi k lažjemu usklajevanju na področju dela in družine spremenili samo vlogo žensk na trgu dela in vključili večji delež moških v gospodinjska in družinska opravila oz. bi morali dodeliti določen del obveznosti zgolj očetom.

Menim, da bi se Slovenija pri zakonskih novostih glede ukrepov družinske politike lahko zgledovala tudi po Islandiji, predvsem na področju starševskih dopustov in nadomestil, kar bi omogočalo hitrejšo vrnitev žensk na trg dela po rojstvu otroka in tudi višjo stopnjo zaposlenih mater in večjo enakopravnost med spoloma, tako na področju družine kot tudi dela.

7 SKLEP

Izhajajoč iz temeljno zastavljenega raziskovalnega vprašanja »Ali oz. na kakšne načine družinska politika s svojimi ukrepi vpliva na reproduktivne odločitve oz. na katere ukrepe se osredotoča v tem kontekstu?« lahko sklepamo, da je reproduktivno vedenje posameznikov zelo kompleksno, toliko bolj je raznoliko v zahodnih državah. Raziskovanje vpliva družinske politike na reproduktivne odločitve tako ostaja še vedno vprašljivo, saj ne obstajajo dejanske neposredne povezave, ki bi to izrecno potrjevale.

Kot smo že uvodoma omenili, je za strokovnjake družinske politike raziskovanje povezav med družinsko politiko in reproduktivnimi odločitvami še vedno zelo zahtevno področje, saj ima družinska politika vpliv na reproduktivne odločitve, vendar ti vplivi nimajo tolikšne moči na velikost družine, temveč bolj na časovne intervale odločanja za otroka.

V iskanju odgovora o vlogi družinske politike v reproduktivnih odločitvah ljudi in analizi temeljnih dokumentov, ki sestavljajo družinsko politiko v Sloveniji, smo prišli do posameznih odgovorov, na podlagi katerih lahko govorimo o določenih spremembah, trendih.

Dejstvo je, da ima rodnostno vedenje v Sloveniji svoje posebnosti in se razlikuje od ostalih evropskih držav. Od druge svetovne vojne dalje se je zaradi uvedbe splava v zakonodaji tudi področje rodnostni oz. reproduktivnih odločitev precej spremenilo. S pojavom hormonskih tablet in izobraževanjem na področju spolne vzgoje ter reprodukcije v sredini 60-ih let se je zavestno zniževanje rodnosti, še posebej med bolj izobraženimi in v mestu živečimi, povečalo.

V zadnjem desetletju se srečujemo z ekonomsko krizo in razslojevanjem prebivalstva, kar ima vpliv tudi na reproduktivne odločitve ljudi. Manjše verjetnosti za reproduktivne odločitve ima med drugimi neugoden položaj mladih v družbi, saj se vse bolj soočajo z ekonomsko stisko in posledično z neugodno stanovanjsko politiko in politiko zaposlovanja.

Reproduktivne odločitve so med drugimi povezane tudi s spremembami v življenjskih razmerah ljudi. K temu je prispeval bolj odprt, individualiziran, sekulariziran in demokratiziran način življenja ljudi, saj so se spremenili trendi v posameznikovih biografijah. Poleg tega kapitalistična naravnost družbe pri posameznikih zahteva odločanje med poklicnim in družinskim življenjem.

Glede na ostale evropske države se v Sloveniji starost žensk ob rojstvu otrok viša, saj se pri odločanju za otroka povečuje delež žensk, starejših od 27 let, medtem ko je bila v

devetdesetih letih v Španiji in na Nizozemskem starost žensk ob rojstvu prvega otroka nad 30 let. Posledica tovrstnega trenda je neposredno vplivanje na bodoče stopnje rodnosti.

Tako v Sloveniji kot v večini evropskih držav eksplicitne prebivalstvene politike nimamo, saj je v okviru drugih elementov vključena v druge politike (družinsko, socialno ipd.). Družinska politika je s svojimi ukrepi zadnjih petdeset let nekoliko bolj naklonjena zaposlenim parom: z uvedbo otroških dodatkov, z razvojem državno subvencioniranega varstva, z možnostjo postopnega podaljšanja porodniškega dopusta.

Družinsko politiko v Sloveniji opredeljujeta *Zakon o starševskem varstvu* ter *Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih*. Družinsko politiko opredeljujejo socialni, ekonomski, pravni, pedagoški, zdravstveni, fiskalni in drugi ukrepi, ki jih izvaja politično administrativni sistem z namenom vplivanja na življenjske pogoje družin in njenih članov ter na njihov nastanek in razvoj.

Čeprav Slovenija spada med evropske države z najnižjimi stopnjami rodnosti, je v zadnjem času vseeno prisoten trend trenutnega oz. časovnega dviga rodnosti, ker imajo otroke pripadnice generacije konca 70-tih in začetka 80-tih let (t. i. »baby boom generacije«) ter ženske, ki so odlašale z odločitvijo za otroka (rojevajo v drugi polovici rodnostne dobe). Po mnenju mnogih raziskovalcev (Bonoli 2008) naj bi bile glavni razlog za tovrsten trend socialne in družinske politike. Kot razlog za visok delež rodnostnih odločitev v skandinavskih državah Bonoli (2008) navaja družinske in socialne politike ter zaposlitveno klimo, ki spodbujajo ženske pri zaposlovanju in gradnji kariere. Skandinavske države imajo prav zaradi družini prijaznih politik, ki omogočajo otroško varstvo, usklajevanje dela in družine in aktivno vključevanje očetov pri vzgoji in varstvu otrok, višji delež reproduktivnih odločitev.

Večina analiz v državah z visokimi stopnjami reproduktivnih odločitev prikazuje skupne kazalce, ki kažejo, da imajo te države v okviru ukrepov družinskih politik največ poudarka na razmerju usklajevanja dela in družine in posledično na visoki zaposljivosti žensk. Iz te perspektive bi lahko posplošili, da imajo države s primernimi ukrepi družinskih politik določen vpliv na reproduktivne odločitve ter da lahko z ukrepi vplivajo na mišljenja in odločanja državljanov (družin). Pri tem je potrebno omeniti, da raziskave na to temo še vedno kažejo na nepopolne in nejasne povezave med ukrepi družinske politike in reproduktivnimi odločitvami.

Ne smemo pa zanemariti, da ima poleg domnevnega vpliva družinskih ukrepov na reproduktivne odločitve vpliv tudi prepletenost personalnih in družbenih dejavnikov, ki jih ni mogoče analizirati posamično. Pomembno vlogo pri reproduktivnih odločitvah ljudi imajo

tudi povsem osebne oz. subjektivne okoliščine, na primer uspešnost partnerskega odnosa in prioritete v posameznikovem življenjskem poteku. Zelo pomembni so tudi ukrepi, ki se navezujejo na finančno podporo staršev, čeprav je njihov vpliv na reproduktivne odločitve majhen, tako da so v ospredju ukrepi, ki se navezujejo na usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti. Kot smo ugotovili, ima takšen sistem družinske politike prav Francija.

Raziskovalci družinskih politik so večinoma mnenja, da je pri preučevanju rodnostnega vedenja in odločanju za starševstvo zelo težko izpostaviti le en sam dejavnik, ki bi posamično in neodvisno vplival na reproduktivne odločitve, temveč so to različni dejavniki, ki so vedno prepleteni z drugimi dejavniki. Je pa res, da se časovno vzroki rodnostnega vedenja spreminjajo, saj se spreminjajo tudi razmere v družbi (množično zaposlovanje žensk v zahodnih državah), kar ima nedvomno tudi vpliv na usklajevanje dela in družine in realizacijo posameznikovih osebnih ambicij (Švab 2007).

Družinske politike bi morale v prihodnosti vključevati dejstvo, da pari pri odločanju za otroka vključujejo subjektivne aspekte, kot so urejenost poklicnega življenja, uspešnost partnerske zveze, zadovoljstvo v življenju. Nasprotno – neenakost delitve družinskih obveznosti med spoloma, neuspešno usklajevanje poklicnih in družinskih obveznosti na reproduktivne odločitve delujejo zaviralno, zato bi se morale družinske politike v prihodnosti posvečati predvsem temam s tovrstnimi problemi in jih v okviru ukrepov usklajevati v še bolj družinam prijazne ukrepe.

8 LITERATURA

- Adsera, Alicia. 2004. *Changing fertility rates in development countries. The impact of labor market institutions*. Journal of Population Economics 17(3): 17–43.
- --- 2006. *An economic analysis of the gap between desired and actual fertility: The case of Spain*. A population Research Center, University of Chicago 4: 75–95.
- Andersson, Gunnar. 2005a. *A study policies and practices in selected countries that encourage childbirth: The case of Sweden*. Rostock: The Max Planck Institute for Demographic Research.
- --- 2005b. *Social differentials in speed-premium effects in childbearing in Sweden*. Rostock: The Max Planck Institute for Demographic Research 14(4): 51–70.
- Andersson, Gunnar, Ann-Zofie Duvander in Karsten Hank. 2004. *Do child-care characteristics influence continued child bearing in Sweden? An investigation of the quantity, quality, and price dimension*. Journal of European Social Policy 14(4): 407–418.
- Andersson, Gunnar, Jan M. Hoem in Ann-Zofie Duvander. 2006. *Social differentials in speed-premium effects in childbearing in Sweden*. Demographic Research 14 (4): 51–70.
- Andersson, Gunnar, Marit Ronson, Lisbeth Knudsen, Trude Lappegard, Gerda Neyer, Kari Skrede, Kathrin Teschner in Andres Vikat. 2008. *Cohort Fertility Patterns in the Nordic Countries*. MPIDR Working paper.
- Beck, Ulrich. 2001. *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Temeljna dela.
- Bernardi, Fabrizio. *Public policies and low fertility: rationales for public intervention and a diagnosis for the Spanish case*. Journal of European Social Policy 15 (2): 123–138.
- Bernardt, Eva in Frances Goldscheider. 2009. *Domestic gender equality and childbearing: First, second and third births in Sweden*. IUSSP General Conference in Marrakech, 2009.
- Björklund, Anders. 2002. *Does family policy affect fertility? Lessons from Swedish policy experiment*. Stockholm University.

- --- 2006. *Does family policy affect fertility? Lessons from Sweden*. J. Popul. Econ. 19: 3–24.
- Boh, Katja. 1990. *Otroško varstvo kot sestavni del družinske politike, predšolska vzgoja v sistemu širše družbene skrbi za otroka*. Zbornik.
- Boldrin, Michele, M. Christina Denardi in Larry E. Jones. 2004. *University of Minnesota* (Federal Reserve Bank of Minneapolis, CEPR and NBER).
- Bonoli, Giuliano. 2008. *The impact of social policy on fertility: evidence from Switzerland*. Journal of European Social Policy 18 (1): 64–77.
- Bradatan, Cristina in Glenn Firebaugh. 2007. *History, Population Policies, and Fertility Decline in Eastern Europe: A Case Study*. Journal of Family History 32 (2): 179–192.
- Bucik Ozebek, Nataša in Lidija Frank. 2009. *Primerjalna analiza vpliva ukrepov javnih politik na rodnost v izbranih evropskih državah*. Magistrsko delo. Ljubljana: FDV.
- Castles G. Francis. 2003. *The world turned upside down: below replacement fertility, changing preferences and family –friendly public policy in 21 OECD countries*. Journal of European Social Policy 13 (3): 209–227.
- Chesnais, Jean-Claude. 1996. *Fertility, family and social policy*. Population and Development Review 22 (4): 729–739.
- Cirman, Andreja. 2004. »Modelling Housing Tenure Preferences: The case of Slovenia«, paper presented at the ENHR Conference, Cambridge.
- Coppola, Lucia. 1996. *How fertility and union stability interact in shaping new family patterns in Italy and Spain*. Demographic Research 18(4):117–144.
- Čebul, Sonja. 2005. *Oskrba z neprofitnimi stanovanji v Evropi in Sloveniji*. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Černič Istenič, Majda. 1994. *Rodnost v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- --- in Nada Stropnik. 2001. *Prebivalstvo, družina in blaginja: stališča do politike in ukrepov*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
- Černak–Meglič, Andreja, ur. 2005. *Otroci in mladina v prehodni družbi: analiza položaja v Sloveniji*. Ministrstvo za šolstvo in šport. Urad RS za mladino. Maribor: Aristej.

- Diprete, A. Thomas, S. Philip Morgan, Henriette Engelhardt in Hana Pacalova. 2003. *Do cross-national differences in the costs of children generate cross-national differences in fertility rates?* Population Research and Policy Review 22: 439–477.
- Drew, Eileen, Ruth Emerek in Evelyn Mahon. 1998. *Women, Work and the Family in Europe*. London, New York: Routledge.
- Engelhardt, Henriette, Tomas Kogel in Alexia Prskawetz. 2001. *Fertility and female employment reconsidered: A macro-level time series analysis*. Demographic research 21: 1–34.
- Eurostat. 2013. *Total fertility rate*. Dostopno prek: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Total_fertility_rate,_1960-2011_%28live_births_per_woman%29.png&filetimestamp=20130129121040 (20. januar 2013).
- Gauthier, Anne Helene. 2007. *The impact of family policies on fertility in industrialized countries: a review of the literature*. Population Research and Policy Review 26 (3): 323–346.
- Giddens, Anthony. 2000. *Preobrazba intimnosti. Spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: cf.
- --- 2001. *Sociology*. Cambridge: Polity.
- Goldstein, Joshua, Wolfgang Lutz in Maria Rita Testa. 2003. *The emergence of subreplacement family size ideals in Europe*. Population research and policy review 22: 479–496.
- Grant, Johantan, Stijn Hoorens, Suja Sivadasan, Mirjam van der Loo, Julie DaVazno, Lauren Hale, Shawna Gibson in William Butz. 2004. *Low Fertility and Population Ageing. Causes, Consequences and Policy options*. RAND Europe. Dostopno prek: <http://www.rand.org/pubs/monographs/MG206.html> (12. junij 2013).
- Hantrons, Linda in Marie-Therese Letablier. *Family and policies in Europe*. New York, London: Longman.
- Heiland, Frank, Ann Prskawetz in Warren C. Sandreson. 2008. *Are Individuals' Desired Family Sizes Stable? Evidence from West German Panel Data*. European Journal of Population 24 (2): 129–156.

- Hermalin, Albert I. *Family Planning Impact Evaluation: The Evolution of Techniques. PSC Research Report*. Population Studies Center. University of Michigan (03–534).
- Hoem, M. Jan. 2005. *Why does Sweden have such high fertility?* Demographic research 13 (2): 559–572.
- Humer, Živa, Alenka Švab in Tjaša Žakelj. 2008. *Očetovstvo in družinska politika. V Novo očetovstvo v Sloveniji*, ur. Tanja Renner in drugi, 98–124. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- ILO – International Labour Organization. 2002. *Higher Council on Equality in Employment between Women and Men – France*. Dostopno prek: <http://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm> (13. junij 2013).
- Juul, Jesper. 2009. *Družinske vrednote: Življenje s partnerjem in otroki*. Radovljica: Didakta d.o.o.
- KanjuoMrčela, Aleksandra in Nevenka Černigoj Sadar. 2007. *Delo in družina: s partnerstvom do družini prijaznega delovnega okolja*. Ljubljana: FDV.
- Kaufmann, Franz-Xaver, Anton Kuijsten, Hans-Joachim Schulze in Klaus Peter Strohmeier, ur. 2002. *Family life and family policies in Europe. Volume 2. Problems and issues in comparative perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Kim, Young-II Albert. 2007. *Impact of Birth Subsidies on Fertility: Empirical Study of Allowance for Newborn Children, a Pronatal Policy*. Chicago: University of Chicago (Department of Economics).
- Knudsen, B. Lisbeth. 2007. *Consideration on the role of family policy in societies like Nordic Countries*. Journal of Population and Social Security (Population), 143–171.
- Kohler, Hans-Peter, Francesco C. Billari in Jose Antonio Ortega. 2006a. *Low Fertility in Europe; Causes, Implications and Policy Options*. V: F. R. Harris (ur.) *The Bay Bust: who will do the work? Who will pay the taxes?* 1–51. Lanham, MD: Rowman&Littlefield Publishers.
- --- 2006b. *Low Fertility in Europe; Causes, Implications and Policy Options*. V: F. R. Harris (ur.) *The Bay Bust: who will do the work? Who will pay the taxes?* 48–109. Lanham, MD: Rowman&Littlefield Publishers.
- Kožuh-Novak, Mateja, Dunja Obersnel Kveder, Majda Černič Istenič, Milivoja Šircelj in Vasja Vehovar ur. 1998. *Rodnostno vedenje Slovencev*. Ljubljana, ZRC SAZU.

- Kögel, Tomas. 2004. *Did the association between fertility and female employment within OECD countries really change its sign?* Journal of Population Economics 17(3): 45–65.
- Kravdal, Oystein. 2007. *Effects of current education on second- and thirdbirth rates among Norwegian women and men born in 1964: Substantive interpretations and methodological issues.* Demographic Research 17(9): 211–246.
- Letablier, Marie-Therese. *Fertility and Family Policies in France.* Journal of Population and Social Security (population) 1. (Suppl.): 1–17.
- Lundqvist, Asa in Christine Roman. 2008. *Construction(s) of Swedish Family Policy, 1930-2000.* Journal of family history 33 (2): 216–236.
- Lutz, Wolfgang, Rudolf Richter in Chris Wilson. 2006. *The New Generations of Europeans.* Demography and Families in the Enlarged European Union. London: Earthscan.
- MISSOC- Mutual information system on social protection. 2007. *Social protection in the member States of the European Union of the European Economic Area and in Switzerland.* Comparative tables. Bruselj: Council of Europe. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities. Dostopno prek: <http://hub.coe.int/web/coe-portal> (13. junij 2013).
- Malančič, Janez. 2006. *Demografija.* Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- McDonald, Peter. 2000a. *Gender equity, social institutions and the future of fertility.* Journal of Population Research 17 (1): 1–16.
- --- 2000b. *Gender Equity in Theories of Fertility Transition.* Journal of Population Research 26(3): 427–439.
- --- 2001a. *Gender equity, social institutions and the future of fertility.* Journal of Population Research 9 (3): 17–28.
- --- 2001b. *Work, family, policies are the right approach to the prevention of very low fertility.* People and place 9 (3): 17–28.
- --- 2008. *Very low fertility: consequences, causes and policy approaches.* Japanese Journal of Population 6 (1): 19–23.
- Miheljak, Vlado. 2002. *Mladina 2000.* Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad RS za mladino. Maribor: Aristej.

- Mills, Melinda, Letizia Mencarini, Maria Letizia Tanturri in Katia Begall. 2008. *Gender equality and fertility intentions in Italy and the Netherlands*. Demographic research 18(1): 1–26.
- Mitchell, Deborah in Edith Gray. 2007. *Declining fertility: Intentions, attitudes and aspirations*. Journal of Sociology 43 (1): 23–44.
- Moss, Peter in Marta Korintus. 2008. *International Review of Leave Policies and Related Research 2008*. BERR – Department for Business Enterprise & Regulatory Reform. Dostopno prek: <http://dera.ioe.ac.uk/9285/1/file52778.pdf> (12. junij 2013).
- Musek, Janek. 1995. *Ljubezem, družina, vrednote*. Ljubljana: Educy.
- Neyer, Gerda. 2003. *Family Policies and Low Fertility in Western Europe*. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research.
- --- 2003. *Family policies and low fertility in western Europe*. Journal of Population and Social Security (population) 1. (Suppl.): 46–93.
- --- 2006. *Family policies and fertility in Europe: Fertility policies at the intersection of gender policies, employment policies and care policies*. Delovno gradivo. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research.
- Neyer, Gerda in Gunnar Andersson. 2007. *Consequences of Family Policies on Childbearing Behaviour: effects or artifacts?* Delovno gradivo. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research.
- Novak, Mojca, Srna Mandič, Nada Stropnik, Valentina Prevolnik Rupel in Ruža Boškić. 2002. *Mednarodna primerjalna analiza ukrepov družinske politike v državah EU*. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.
- Ohinata, Asako. 2008. *Fertility response to financial incentives: Evidence from the Working Families Tax Credit in the UK. No. 851*. University of Warwick (Department of Economics).
- Olah, SZ. Livia. 2003. *Gendering fertility. Second births in Sweden and Hungary*. Population research and Policy Review 22(2): 171–200.
- --- 2008. *Should governments in Europe be much more aggressive in pushing for gender equality to raise fertility?* Delovno gradivo. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research.

- Pop-Eleches, Christian. 2005. *The Supply of Birth Control Methods, Education and Fertility: Evidence from Romania*. Columbia University.
- *Population Implosion? Low fertility and policy responses in the European Union*. 2005. RAND Europe. Dostopno prek: www.rand.org (15. oktober 2013).
- Rajgelj, Urška. 2007. *Med samouresničitvijo in družbenimi pričakovanji. Študija primera odnosa univerzitetno izobraženih do rodnosti*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Renner, Tanja, Mateja Sedmak in Alenka Švab. 2006. *Uvod v raziskovanje družin in družinskega življenja v Sloveniji*. V Tanja Renner, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek (Ur.): *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*, 27–62. Založba Annales.
- Renner, Tanja, Maja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek. 2006. *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Založba Annales.
- Renner, Tanja, Alenka Švab, Živa Humer in Tjaša Žakelj. 2006. *Analiza očetovstva ter predlogi za izboljšave družinske politike na področju usklajevanja dela in družine*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- *Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji*. 1993. Dostopno prek: https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:3cIIHHTBONUJ:www.mddsz.gov.si/finance/admin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/resolucija_druzina.pdf+&hl=sl&gl=si&pid=bl&srcid=ADGEESgOwBRk-7m_4teoIQXtAbUKlsG9QgqG_JaGFpIx6ACmfphwO5Do5jro2AZneqna407JAcZJAqDTF00m-_j5kNOr3uY68MsCBblNIPIDEBefAdjPAeuULegO2VehNIykeE9PUm_8&sig=AHIEtbRY1T91qVLfzw_wBhwbeqyXEOKMDg (10. december 2012).
- Roberts, T. Wade. 2006. *Political regimes as demographic regimes: unpacking the democracy-economic growth relationship*. Referat predstavljen na Political Sociology Section, American Sociological Association, Annual Meeting, Montreal, Kanada.
- Ronsbo, Marit. 2004a. *Fertility and family policy in Norway – A reflection on trends and possible connections*. *Demographic Research* 10 (10): 265–286.
- --- 2004b. *Fertility and Public Policies – Evidence from Norway and Finland*. *Demographic Research* 10 (6): 143–170.

- Stanovnik, Tine. 2004. *Javne finance*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta v Ljubljani, Enota za založništvo.
- Stropnik, Nada. 1994. *Družinska politika v evropskih državah. V: Kaj potrebujemo; družinsko ali prebivalstveno politiko?* Zbornik referatov. Ljubljana: Center za zaščito potrošnikov.
- --- 1997. *Ekonomski vidiki starševstva*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- --- 2001. *Reliability of policy acceptance and attitude survey for formulating family- and population policy*. General Population Conference, Salvador, Bahia, Brazil: V Social policy and demographic Behaviour. P33.1.
- --- 2005. *Stališča prebivalstva kot rezultat novih trendov v starševstvu in podlaga za preoblikovanje družinske politike v Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
- Stropnik, Nada in Milivoja Šircelj. 2008. *Slovenija: Generous family policy without evidence of any fertility impact*. Demographic Research 19 (26): 1019–1058.
- SURS. 2009. *Mladi v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Šircelj, Milivoja. 1996. *Rodnost v Sloveniji od 18. do 21. stoletja*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Švab, Alenka. 2001. *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- --- 2003. *Kako skrbna je država? Konceptualizacija skrbi v družinski politiki v Sloveniji = Does the state really care? Conceptualisation of care in family policy in Slovenia*. V: SEVENHUIJSEN, Selma (ur.), Švab, Alenka (ur.). *Labirinti skrbi : pomen perspektive etike skrbi za socialno politiko*, (Zbirka Politike). Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije, 2003: 51–73.
- --- 2003. *Skrb med delom in družino. Koncept usklajevanja dela in družinskih obveznosti v družinski politiki*. Teorija in praksa 40, (–6)1112–1126.
- --- 2006. *Družinske spremembe*. V Tanja Rener, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek (ur.): *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*, 63–87. Koper: Založba Annales.
- Švab, Alenka in Tanja Žakelj. 2008. *Raziskovalna naloga »Ali ukrepi družinske politike vplivajo na rodnost«: Zaključno poročilo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, center za socialno psihologijo.

- Tapinos, P. Georges. 2000. *Policy responses to population ageing and population decline in France*. New York: Population Division, Department of Economic and Social Affairs.
- *The Clearinghouse on international development in child, youth and family policy at Columbia University*. 2009. Dostopno prek: <http://www.childpolicyintl.org/> (13. junij 2013).
- Ule, Mirjana. 2008. *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Založba FDV.
- Ule, Mirjana in Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina in starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Založba FDV.
- Vikat, Andres, Zsolt Speder, Gijs Beets, Francesco C. Billari, Cristopher Bühler, Aline Desesquelles, Tineke Fokkema, Jan M. Hoem, Alphonse Macdonald, Gerda Neyer, Ariane Pailhe, Antonella Pinnelli in Anne Solaz. 2006. *Generations and Gender Survey: Toward a Better Understanding of Relationships and Processes in the Life Course. Presented at the EAPS European Population Conference: Liverpool 20: 1–37*.
- Wertheimer-Baletić Alicia. 2005. *Populacijska politika u razvijenim europskim zemljama*. Razred za društvene znanosti 43: 297–330.